

Til Forstaaelsen  
af  
**Nordens „Guldbrakteat-Fænomen”**  
og dets Betydning for Nord-Europas Kulturhistorie.

Af  
**Japetus Steenstrup.**

Hertil Tavle I—IV.

(Meddelt i Mødet den 11. December 1896.)

---



Læserne bedes bemærke, at

Henvisninger ere til denne Afhandlings eget, ved Foden af Siden anbragte Sidetal, ikke til Bindets, ligesaa til dens eget, forneden anbragte Tavlenummer, ikke Bindets.

Fremhævelser med spærret Skrift i Texten hidrøre alle fra Afhandlingens Forfatter, naar ikke andet er antydet.

Indledning.

Ved et noget fuldere Indblik i det store «Guldbrakteat-Fænomen» i Norden vil upaatvivleligt mangt et dunkelt Punkt af Fortidslivet i vort skandinaviske Fædreland ligesom af sig selv blive forstaaeligt for os. Dette kan i det mindste ikke blive betvivlet af nogen, der har aabnet sit Øje for det mærkværdige Forhold, vore saakaldte «nordiske Guldbrakteater» frembyde i deres Præg og deres geografiske Forekomst. Vi kende dem jo ikke blot i flere Hundrede Exemplarer, men i mindst Hundrede forskellige Variationer eller Særpræg, og de ere næsten alle kun blevne os bekendte som Minder fra en fjern Fortid, fremkomne af Danmarks og Sydsandinaviens Jordbund. Til Trods for denne

Fremkomst, bære de dog et Præg, der tyder bestemt hen paa, at de ikke kunne have deres Oprindelse fra selve de skandinaviske Egne, i hvis Jord de fandtes gemte. Visse ejendommelige Billeder i Brakteaternes Præg og Kombinationerne af disse pege nemlig utvivlsomt hen paa, at just slige Brakteater oprindeligen kun kunne antages at stamme fra Asien, navnlig fra Nord- og Mellem-Asien. Har man imidlertid et større Antal af disse jordfundne Brakteater for sig og kender de Steder, hvor de enkelte Brakteater ere fremdragne af Jorden, finder man ofte, uagtet den ved Prægets Billeder røbede fælles asiatiske Herkomst, at de indenfor det Omraade af Skandinavien, hvorfra de som jordfundne ere kendte, frembyde i deres Forekomst og geografiske Fordeling ret mærkelige Forskelligheder, som heller ikke ere blevne upaaagtede (smlgn. f. Ex. «Yak-Lungta-Brakteaterne» S. 54; S. 10).

Det er dog ikke særlig ved disse Forskelligheder, jeg her agter at dvæle; thi det er fornemlig paa selve Modsætningen dertil, det storartede «nordiske Brakteatfænomen» som Helhed, jeg ønsker paany at henlede Opmærksomheden. Efter min Anskuelse fremsættes der nemlig i Almindelighed fra Oldforskningens Side meget uklare og derhos ganske urigtige Forestillinger om disse Brakteaters Oprindelse og Historie, ikke at tale om deres Betydning for Kulturhistorien. Den herved almindelig udbredte Miskendelse af vore Brakteaters hele Forhold er Grunden til, at jeg føler mig særlig opfordret til allerede nu at lade efterfølgende korte Række af Meddelelser fremkomme, for ved Hjælp af dem muligen at kunne berede Vejen for andre til at naa en rigtigere Opfattelse af Brakteaterne. De ville i det mindste, saa haaber jeg, give Læserne brugbare Vink til at forstaa de egentlige Brakteat-Billeder, det vil sige Billederne paa Midtfeltet (thi Billederne paa Brakteat-Rammen høre ikkun til Ornamentiken), og med Midtfelts-Billedernes rigtige Forstaaelse vil der af sig selv følge en bedre Indsigt i Brakteaternes historiske Forhold.



Det større Tilløb til Forstaaeligjørelsen af Guldbrakteaterne, som findes i min Afhandling «Yak-Lungta-Brakteaterne»<sup>1)</sup>, og i dennes fem med mange Figurer og Tavler ledsagede, udførlige Tillægs-Anmærkninger Nr. 1—5, maatte naturligvis, ifølge den for Afhandlingen lagte Plan, indskrænke sig til en videnskabelig Betragtning af den Hoved-Type af vore Guldbrakteater, for hvilke de ansete Numismatikere; Arkæologerne C. J. Thomsen og C. A. Holmboe, i sin Tid mere specielt havde anvendt den særlige Betegnelse af «nordiske Guld-Brakteater». Iblant vore øvrige Guldbrakteater findes der vel flere andre Typer, som, naar henses til deres hidtil kendte Forekomst, i en neppe ringere Grad end hine, fortjene den givne Betegnelse. I alt Fald synes hver af disse sidste paa sin Side at kunne give lige saa betydningsfulde Bidrag til Forstaaelsen af Fænomenet i dets Helhed, som den først-anførte Type. Men ved nævnte Afhandlings Udarbejdelse blev det mig dengang ikke muligt at optage en mere indgaaende Betragtning ogsaa af disse, da Antallet af de herved nødvendig-blevne længere Digressioner ud til Siden — Afhandlingens saakaldte «Tillægs-Anmærkninger» — selvfølgelig vilde have voxet til det flerdobbelte samt have splittet Interessen for det, der allerførst maatte fastholdes som Afhandlingens egentlige eller Hoved-Formaal. Det gjaldt jo da fornemlig om, at kunne — i det mindste for en begrænset Del af de kendte «Guldbrakteater» — trænge indenfor den seje Skal af Uforstaaelser og Mis-kendelser, der i Tidens Løb havde lejet sig om dem med Hensyn til Prægets eller Billedernes Betydning, samt

<sup>1)</sup> «Yak-Lungta Brakteaterne»; Archæologernes «nordiske Gruppe af Guldbrakteater» fra den ældre Jernalder, betragtede som særegne Minder om en Kulturforbindelse imellem Høj-Asiens og det skandinaviske Nordens Folkefærd i tidligere Aarhundreder af vor Tidsregning nærmest i Folkevandringstiden, af Japetus S. Steenstrup, Dr. phil. & med. Med fire Dobbelt-Tavler og mange i Texten indtrykte Billeder. Kjøbenh. 1893. (K. D. Videnskabernes Selskabs Skrifter 6. Række, historisk og filosofisk Afdeling. I. 2).

til deres hele Udsmykning, men dog især omhyllede deres Oprindelse med et tæt Slør. For hvert af disse Punkter vil man vist ogsaa indrømme, at Brakteaterne ved min Fremstilling — enten man nu billigede min Opfattelse af dem eller ikke — kom i mange Henseender til at staa i et helt andet Lys end det, i hvilket man hidtil saa enstemmigt havde ment at maatte se dem, saalænge de nemlig kun opfattedes som «barbariske», d. v. s. halvciviliserede Folkestammers mere eller mindre mislykkede Efterligninger af romerske eller græske Kejseres Mønter og Medailloner.

At saadanne Efterligninger virkelig findes, og at disse som Prydelser i det mindste, maaske ogsaa som hjemmelavede Ærestegn ere blevne baarne i Øskener, der aldeles ligne de egentlige Brakteaters, er en velbekendt Sag; at de endog, i det mindste nu og da, bleve baarne ved Siden af eller i Forbindelse med Amuletter o: de virkelige Brakteater, tillade enkelte Gravfund os ikke at drage i Tvivl; men alt dette kan ikke i mindste Maade retfærdiggøre den blandt Arkæologerne, og især de nordiske, gængse Opfattelse, at de egentlige Brakteater følgelig ogsaa naturligst kunde og burde tolkes som Efterligninger af disse Kejseres Mønter og Medailloner. Med disse have vore «egentlige Brakteater», efter min Mening, slet intet at gøre.

Oldforskernes lige til den Dag idag stedse gentagne Paa-stande om, at Brakteatpræget og dets Billeder lode sig føre tilbage til «barbariske» Folkefærds Bestræbelser for at efterligne Præget paa Kejsermønter fra Datidens klassiske Lande, maatte ved en roligere Betragtning vise sig ligesaa grundløse, som deres Foregivender om, at «Barbarerne» skulde paa disse Brakteater have fjernet sig fra det klassiske Præg for at give dette et mere hjemligt Udseende, maatte ved roligere Syn paa Genstandene erklæres for at staa som tomme Talemaader, ligefrem grebne ud af Luften. Har maaske nogen af de



talrige Tilhængere af Brakteaternes saakaldte «Kejserbillede» kunnet paapege nordiske Stammer, der tilnærmelsesvis frembød dette saakaldte «hjemlige» Udseende, enten hvad dette Billedes paafaldende, fyldige Haarsnoninger eller Klædedragten angik? Nej, mig bekendt, ikke! Lige saa lidt som de have villet anerkende, at slige Udstyr kunde være laante fra Medaillonerne sammen med «Kejserbilledet», lige saa lidt ville de vedkende sig, at det dér altid nærværende «Dyr» kan oprindeligen have havt nogetsomhelst med det kejsrerlige Billede at gøre eller have noget «klassisk» Forbillede. At «Dyret» i hvert Tilfælde af Barbarerne, *alias* «de germanske Kunstnere», er bleven paatvunget det klassiske Kejserbillede til Selskab — hævde de til det yderste. Men, oprigtig talt, hvad er der saa tilbage paa Brakteaten, som kan kaldes laant fra Keisermedaillonen? Intet! slet intet!

Ikke synderlig bedre blev Overensstemmelsen imellem Forfatterne og mig med Hensyn til de paa vore Guldbrakteater anvendte Skrifteegn og det Sprogs Nordiskhed, hvori Indskriftene mentes affattede; men hertil komme vi senere hen tilbage!

Disse udførligen i den nævnte Afhandling med Text og Figurer belyste Forsøg paa en, efter min Mening, rigtigere — og i hvert Fald mere methodisk og aldeles objektiv Maade at opfatte flere Sider af Brakteat-Fænomenet paa, maa jeg her i Almindelighed forudsætte som bekendte for Læserne, og, forsaavidt de ikke maatte være det, henviser jeg disse til den nævnte Afhandling. Fra de deri behandlede Træk tager jeg nemlig her Udgangspunkterne for den nye Række Betragtninger, der nok forsaavidt have et dobbelt Formaal, som de paa den ene Side søge at befæste og udvide det almindelige Kendskab til hin store, først behandlede Hoved-Gruppe, medens de paa den anden Side samtidig søge at inddrage flere af de øvrige andre Grupper af Brakteaterne under en fælles Belysning med denne første.

For strax ligesom at kunne henflytte Læserne *in medias res* og stille dem indenfor den Forestillingskreds, hvori jeg haaber en kort Stund at kunne fastholde dem under den nye Række af korte Betragtninger og Undersøgelser, som jeg her agter at beskæftige dem med, aftrykker jeg fra S. 91 af den nævnte Afhandling følgende Hentydninger til Brakteaternes Oprindelse og til deres Forbilleder: Reliefbillederne i nordindiske Dagoper og Templer og i disses Forgaarde eller omgivende Gærdegaarde. S. 91—92 hedder det nemlig:

«[Ved disse sidste Betragtninger af Bracteate-Figurerne trænger der sig uvilkaarligen flere Spørgsmaal frem i en mere bestemt Form end tidligere.

Saaledes f. Ex. i Fortsættelse af Spørgsmaalene S. 67: Hvad var der egentlig i disse menneskelige Figurer og deres ydre Udstyr, som kunde forlede til at ansee dem for Skikkelser, udsprungne af nordisk Aand, og som noget for Nordboerne «karakteristisk, deras verkliga alster och egendom» (cfr. S. 12 og fl. St.)? eller som kunde bekræfte hvad der senere (1883) i endnu bestemtere Udtryk i samme Retning og fra samme Side er bleven udtalt (Industrial Arts of Scandinavia S. 17—18)?<sup>1)</sup>

Hvad var der fremdeles ved disse menneskelige Fremstillinger, der kunde give den Opfattelse Rum, at Runeskriften paa Bracteaterne «ikke havde Hensyn til, hvad deres Figurer fremstillede» (cfr. S. 22 f. Ex.)?<sup>2)</sup> Man synes jo i det Hele slet ingen Forestilling at have dannet sig om, hvad Afbildningerne kunde betyde?

I Sammenhæng hermed, og idet vi betragte vore nordiske Guldbracteater under Eet, endvidere det for disse Bracteaters Oprindelse væsentlige Spørgsmaal:

Kunne vi for Øieblikket henpege paa naturligere og mere nærliggende Forbilleder for disse Bracteater, saavel hvad hele Fremstillingsmaaden, som Variationerne baade i denne og i de eiendommelige Indfatninger eller Rammer angaaer, end paa saadanne med

<sup>1)</sup> Nemlig Rigsantikvar H. Hildebrands «The Industrial Arts of Scandinavia, in the Pagan Time. 1883. London.

<sup>2)</sup> Sophus Bugges Afhandling om Runeindskrifterne paa Bracteaterne (Aarb. f. N. O., 1871, S. 171—226).



Billeder og fornemlig i Relief-Arbejde smykkede Medailloner eller Skjolde («discs»), der i saa stort Antal findes anbragte paa Væggene og i Loftshvælvingerne af de buddhistiske Toper (Dagoper) og Templer, eller paa de mere fritstaaende Piller og Søiler i disse og i de ydre Gittergaarde eller Indhegninger («Rails») om dem?

Mig forekommer det naturligst, at Bracteaterne oprindeligen maae snarest være smaa, portative Gjengivelser af saadanne Legende-fortællende Medailloner eller af enkelte Led af disses Fremstillinger. (Til Forstaaelse henviser jeg her f. Ex. til de mange fotografisk og paa andre Maader givne Billeder af slige «Discs» eller Medailloner i Fergussons oftnævnte Værk.])»

Nu tør jeg dog ikke lade det bero alene ved denne min tidligere Henvisning til de fortrinlige Tavler i James Fergussons bekendte Værk: «Tree and Serpent Worship» 2. Edit. Jeg bør i det mindste her tillige henvide til den for Billedernes Forstaaelse endnu klarere Hovedkilde, til hvilken jeg i saa mange Aar har savnet al Adgang, men som jeg nu, takket være en Kollegas Imødekommen, er bleven i Stand til at benytte som egen Ejendom, de usædvanlig vel fotograferede Relieffremstillinger, der paa 57 Tavler ledsage Alexander Cunninghams Værk «The Stupa of Bharhut», samt til dettes klassiske Text<sup>1)</sup>.

Men dernæst mener jeg ogsaa nu at burde medgive disse Henvisninger i det mindste et Par Exempler paa Medaillonernes Billedfremstillinger og deres Fortællemaade, navnlig til foreløbig Oplysning for saadanne Læsere, der ikke maatte være i Stand til direkte at benytte Henvisningerne og maatte være uden alt nærmere Kendskab til de buddhistiske Temples og Klosters Udsmykkelse med alt det, som

<sup>1)</sup> «The Stûpa of Bharhut»: A Buddhist Monument, ornamented with numerous sculptures, illustrative of Buddhist Legend and History in the third Century B. C. By Alexander Cunningham. C. S. I., C. I. E.; Major General, Royal Engineers (Bengal, Retired); Director General Archæological Survey of India. London 1879. 4to.

vi under vore Forhold snarest vilde indbefatte under Begrebet «bibelhistoriske Fortællinger i Billeder», eller «Blade af en Billedbibel»<sup>1)</sup>. For disse Læsere fremføres altsaa Tavle I to Prøver af selve Medaillonerne. Den første er en Gengivelse efter Fotografien af en Medaillon med Relieffremstillinger fra *Bharhut-Stupaen*, den anden efter Sølvmedaillonens med buddhistiske Relieffremstillinger fra det store og mærkværdige Sølvfund ved Gundestrup i Jylland. Begge Medaillonerne have fundet en naturlig Tolkning som billedlige Gengivelser af tvende af Buddhas talrige *Djatakaer*, eller de Fortællinger om egne Oplevelser i tidligere Byrd og Jordeliv, hvilke Buddha i Samtaler meddelte Disciple og Venner til Opbyggelse og Forstaaelse af hans Lære. Begge høre fremdeles til den Klasse af Medailloner, der ikke, som mange andre af disse, kun skildre den enkelte Scene i en saadan Oplevelse, men ligesom i eet samlet Billede føre os for Øje en Række Momenter i samme Oplevelse og altsaa ligesom skildre Gangen i denne fra dens Begyndelse til dens Ende.

Paa Tavle I Fig. A gengives altsaa efter A. Cunningham fotografisk (i  $\frac{1}{1}$  St.) en isoleret Medaillon paa en af de korte Søjler i Sten-Rækværket (*Rails*) omkring *Bharhut-Stupaen*, thi selve Søjlen er forlængst sønderlaet. Hverken over denne Medaillon eller paa dennes Skive fandtes bevaret den Overskrift eller Indskrift, der ellers som oftest forekommer paa Monumenterne i *Bharhut-Stupaen*, nemlig et Par enkelte Ord, der antyde, hvad Reliefbillederne fremstille. Men selve Fremstillingen paa Medaillonens var saa talende, at A. Cunningham øjeblikkelig i den erkendte «*Kurunga-Miga-Jataka*» eller *Djatakaen* om Buddhas tidligere Jordeliv som en Antilope-Buk — af den Art nemlig med de korte og stærke Horn, hvis indiske Navn er *Kurunga Miga* — og det trofaste Sammenhold mellem denne og dens to

<sup>1)</sup> ligesom Kalkmalerierne i vore Middelalders-Kirker.



Venner ved Skovens Sø. Disse vare Sumpskildpadden i denne og Træspætten med Reden i det nærmeste Træ, saaledes som Professor V. Fausbøll ved vort Universitet havde fortalt denne Djataka i sin engelske Oversættelse efter det ældste Pali-Haandskrift af den (meddelt i Journal Asiatic Society N. S. vol. V, p. 10, 1836, men senere optaget i Fausbølls Djatakaer II, p. 153).

Gangen og Indholdet af Djatakaen er kortelig: «I længst forgangne Dage levede Buddha — dengang i sin Byrd som *Kurungamiga*-Antilope — i Skoven ved en Sø i roligt og inderligt Kammeratskab med en Træspætte, der havde sin Rede i Toppen af et Træ nær Søen, og med en Sumpskildpadde, i selve Søen. Engang bliver en Jægersmand, paa sin Vandring i Skoven, Bukkens Spor var nær dens Vandingssted ved Søen og stiller en Snare, lavet af tynde, men jernstærke Læderstrengene op paa dens Sti. Bukken fanges i Snaren og Vennerne komme strax ned fra Træet og op fra Søen for at holde Raad om, hvad nu er at gøre for at redde Kammeratens Liv. Træspætten opfordrer Skildpadden til med sine Tænder (Kæber) at overgnave Læderstrængene; selv vil den sørge for, at Jægeren ikke skal overraske dem. Den flyver til Jægerens Hus, og i det Øjeblik han vil gaa ud af Hoveddøren, farer den skrigende i Ansigtet paa ham og basker ham med Vingerne. Dette opfatter Jægeren som et ondt Varsel, gaar ind igen og tager sig en lille Hvile. Efter en Stunds Forløb tager han sin Jagtkniv og vil, skræmmet af Varslet, nu gaa ud af Bagdøren; men Fuglen, som har anet dette, farer ogsaa her, i Hovedet paa ham. Han gaar da atter ind igen, men vender tilbage ved Solopgang. Da flyver Fuglen hen til sine Venner og melder dem, at Jægeren kommer. Skildpadden har da kun én af Læderstrængene tilbage at overgnave, men dens Kæber ere blevne saarede og dens Mund er blodig, saa den var svag af Udseende. Ved Synet af Jægeren giver Bukken et Ryk, sprænger den sidste Stræng og undløber. Jægeren tager den udmattede Skildpadde og putter den i sin Jagtsæk, som han hænger paa en Gren. Antilopen vender sig om og ser dette; den anstiller sig selv som træt og faar Jægeren til at sætte efter sig ind i Skoven. Her fører den ham ad mange Omveje og tilsidst, let som en Vind, bøjer den ad en anden Vej tilbage

til sine Venner. Skildpadden befrier den ved at sønderrive Jagtsækken med sit ene Horn. «Mit Liv skylder jeg Eder; hvad I have gjort imod mig, er hvad en Kammerat bør gøre imod en Kammerat, og nu giver jeg det Raad at frelse Eder selv, inden Jægeren kommer tilbage. Ven Skildpadde, gaa Du i Søen, og Du, Ven Spætte, tag dine Unger og flyt bort.» Og saa gjorde de.

Jægeren, som ved sin Tilbagekomst kun fandt sin sønderrevne Jagtpose, gik misfornøjet hjem.

De tre Venner levede fremdeles i god Forstaaelse Livet igennem, indtil de gik over i andre Byrd, hver efter sine Gerninger.

Efter denne moralske Undervisning ved Djatakaen, afslørede Buddha dens Indklædning saaledes: Til den Tid var Jægeren: Devadatta, Træspætten: Saraputta, Skildpadden: Moggallana, men Kurungabukken det var mig.»

I ét og samme Billede paa denne Tempel-Medaillon stilles der os altsaa for Øje ikke alene den fælles Situation for Begivenhederne, men en Række af Momenter, som følge efter hinanden: Kurunga-Bukkens fangne Stilling i Jægerens Snare — Skildpadden i dens Arbejden for Snarens Overgnavning — Jægerens Tilbagekomst til Søen og, efter Bukkens Vildførelse af Jægeren og dens egen Tilbagekomst samt Raadet til Kammeraterne om hurtigt Opbrud fra Stedet — selve dette Raads Udførelse i fuld Gang. To af Træspætte-Ungerne ses allerede kastede ud fra Reden nede i Vandet, og Moderen staar med den tredje i Næbet for at fjerne den <sup>1)</sup>.

I Figur B gengives (ligeledes fotografisk i  $\frac{1}{1}$  St.) den store Sølvmedaillon fra Sølvfundet ved Gundestrup <sup>2)</sup>, der maa

<sup>1)</sup> Den Paaberaabelse af en ældre Digtningstrofer, der under denne og andre Djatakaers Fortælling finder Sted ligesom til Stadfæstelse for denne, vil ved Afslutningen af min Afhandling blive nærmere berørt i Sammenhæng med andre beslægtede Træk.

<sup>2)</sup> «Det store Sølvfund ved Gundestrup i Jylland i 1891.» — Orienterende Betragtninger over de tretten Sølvpladers talrige Relief-Fremstillinger af Japetus Steenstrup. 1895 (D. Kongl. D. Vidensk. Selsk. Skrifter, 6. Række, histor. og philos. Afdeling. III. 4) med 8 Tav. og Figurer i Texten.



antages at have oprindeligt været fæstet i en lignende Stilling, som den foregaaende Medaillon, paa en Søjle i et buddhistisk Tempel eller Dagope i det nordlige Mellem-Asien. I Afhandlingen om dette Fund tyder jeg Fremstillingen som Begyndelses- og Slutnings-Scenerne i Djatakaen om Buddhas Byrd og Liv som Ræv med «gyldent Skind», efter Legenden i Samlingen *Dsanglun IV*, Cap. 14, S. 104—6. I Korthed lyder denne:

«Engang i meget tidlige Dage var Buddha genfødt som Ræv med et særdeles pragtfuldt Skind. Den da regerende Chan havde engang i Drømme set denne Ræv med det pragtfulde Skind og bød nu under strenge Trusler sine Jægere at skaffe sig Skindet af dette Dyr, hvad det end skulde koste, og han var bekendt som den Herre, der vidste at sætte sine Befalinger igjennem.»

[Øverst paa Medaillonens ser man den af Hesten stegne Chan — han bærer jo Spor — i liggende Stilling omgivet af Træløv paa alle Sider; ligesom drømmende støder han med et Jagtvaaben efter en behændig undvigende Ræv:]

«Da det senere lykkedes en af Jægerne at træffe paa denne Ræv (Buddha), tilbød Ræven Jægeren at lade sig afskinde levende, for ved sin Selvføring baade at fri Jægeren fra den utilgivelige Brøde at have udgydt et levende Væsens Blod, og fra Chanens overhængende Straf, hvis Skindet ikke blev skaffet. Dette skete da.»

[Nederst paa Medaillonens tilhøjre ser man i en meget naturlig Afbildning, det aftrukne, tomme Ræve-Skind liggende, og tilvenstre for dette den afskindede Ræv med det nøgne Kød paa Krop og Lemmer, med afskaarne Ører og Klør, krybende nøgen hen ad Jorden.]

«Utallige Insekter faldt da over Dyrets nøgne Krop, siger Legenden og tilføjer, at denne Selvføring satte selve Himlen i Bevægelse, idet der fra den neddryssede rigelig Løv og Blomster over den hele Scene, medens Himlens Fyrste «Chormusda» = *Indra*, [her repræsenteret ved den kraftige Tyreskikkelse (Billede paa ustyrlig Kraft, Torden og Jordskælv) med Hersker-Tegnet (*vajra*) paa sin Pande] lod heftige Jordrystelser kundgøre den store Begivenhed.»

[Man ser den overordenlig rige Udsmykning af Medaillonens Bundflade med Løv, og at disse som Buddhismens hellige

*Ficus religiosa*-Løv tydede Blade og Grene, ikke her lade sig stemple som Efeublade, hvad fra Kunsthistorikernes Side Dr. Sophus Müller og andre ville i deres Tydninger af Medaillonen gøre gældende, det viser bestemt Nervegangen i Bladene. Man sammenligne i min nævnte Afhandling Figureerne af Nervaløbet i Bladene og af selve disse hos de hellige *Ficus*-Arter og hos Vedbenden, Tavle I. Fig. 1—10, samt de tilsvarende Textfigurer.]<sup>1)</sup>

Den nærmere Redegørelse for den Opfattelse, at Guldbrakteaternes Fremstillinger ere en Slags portative Gengivelser af hellige Billeder og lignende Fremstillinger i lamaisk-buddhistiske Templer og Klostre, stræber jeg nu her og i det følgende at give Læserne ikke blot i oplysende Ord, men — da jeg mener, at vi i Brakteaterne have spredte Blade af den buddhistiske Billedbibel for os — i Billeder baade af vedkommende Brakteat og af formentlige Paralleler til dens Billeder, hentede fra de nævnte Helligdomme.

Det falder naturligt, at jeg til vort her satte Øjemeds Opnaelse i al Korthed først dvæler ved Fremstillingerne af de to hellige Dyreskikkelser, der med et Menneske- eller Gudehoved over sig danne ligesom det centrale i de egentlige «nordiske Guld-Brakteaters» Præg og stedse optræde i Brakteaternes Midtfelt, nemlig «Yakoxen» og «Hesten», efter hvilke jeg ogsaa benævnte disse Brakteater «Yak-Lungta-Brakteaterne». Altsaa først

<sup>1)</sup> Men endnu stærkere Afstand end fra Dr. Soph. Müllers Tydning af Tavlen og dens Figurer maa jeg tage fra den, som Dr. Alb. Voss, Direktør for det Kgl. «Museum für Völkerkunde» i Berlin, fornylig og efter at nærværende Afhandling var gaaet i Trykkeriet, har udførlig fremsat i «Bastian-Festschrift» under Titlen: «Der grosse Silberkessel von Gundestrup in Jutland, ein mithräisches Denkmal im Norden». Berlin 1896. 47 S. (ogsaa som Særtryk i Boghandelen).



## I.

**Yakoxen** eller «**Yakken**», i dens Optræden paa Brakteaterne, og iblandt de buddhistiske Tempelbilleder.

(Hertil Tavle I og II.)

Paa Brakteaterne optræder Yakken, som bekendt, med det over dens Ryg synlige Menneske-Hoved eller formentlige «Burkan»-Hoved, og danner et af de to Hovedbilleder i Guldbrakteaternes Midtfelt.

Jeg har i min første Afhandling om Brakteaterne tydelig nok udtalt, at jeg som Zoolog fuldtud erkendte, at Brakteat-Midtfeltets ene Hovedbillede, «Dyret», næsten gennemgaaende kun kunde være at tyde som Yakoxens, og at dette Dyr altsaa her utvivlsomt maatte staa i et højere — det mythiske eller religiøse — Livs Tjeneste. Fornuftigvis maatte vore Brakteaters Fremkomst da blive at søge ikke blot indenfor denne Oxes Udbredningskreds, men indenfor det — forøvrigt umaadelig store — Landomraade af Asiens kolde og ugæstfrie Regioner, i hvilket denne Oxe er eller har været Beboernes Et og Alt, ja man kan trøstigen tilføje: nødvendigvis maatte blive dette, ifølge dens Bygning, Levevis og Naturel. Men paa-faldende blev det mig dog stedse under min vedholdende Beskæftigelse med dette Emne, at der i Ytringerne af det religiøse Liv hos de lamaisk-buddhistiske Folkeslag i Dyrets Fædreland: Mongoliet, Tibet eller Kina, ikke var forekommet mig noget tydeligt Vidnesbyrd om, at Yakoxen ogsaa i Befolkningernes religiøse Forestillinger og Kultus havde haft en saa egen Betydning for dem, som den, der syntes at fremgaa af Kombinationen, hvori Dyret paa vore Brakteater stedse forekom med det Menneskehoved, der ragede op over Dyrets Ryg, saa at det næsten syntes at svæve over denne, men dog ofte saas saa højt hævet over Dyrets Ryg, at

baade Personens Hals og en større Del af Overkroppen, ja undertiden ogsaa af Arme og Hænder kom tilsyne.

Vel var der mødt mig talrige indirekte Vink, som nok hentydede herpaa; thi Tibetanerne ville jo — f. Ex., saa ofte der i deres hellige Legender og religiøse Skrifter var Tale om Oxe og Ko — slet ikke vedkende sig, at der ved disse Udtryk kunde tænkes paa andet end Yakken, og at der aldeles ikke dermed kunde menes enten den indenfor Hindu-Religionerne saa højt prisede indiske Oxe, «*Zebu-Oxen*», eller nogen Race af det almindelige europæiske Steppe- eller Nomadekvæg. Yakken var og er for dem «*Oxen*» og «*Koen*» *kat'æwochen*. Saadanne fra paalidelige Rejsende og omhyggelige Missionærer ofte fremkomne Ytringer stemplede allerede «*Yakken*» som en efter Tibetanernes Opfattelse enestaaende Oxe, skattet, agtet og æret paa en hel anden Maade end de øvrige Oxeformer, fra hvilke den ogsaa ved mange ydre og indre Ejendommeligheder fjernede sig.

En dybere Indtræden af Yakoxen i Tibetanernes religiøse Forestillinger skimtede jeg vel, dengang jeg skrev min «*Yak-Lungta*»-Afhandling, men da kun mere dunkelt, nemlig ved en enkelt Ceremoni, som i et højtideligt Moment foretoges paa deres store, i regelmæssige Tidsrum aarligen gentagne religiøse Processioner. Denne Ceremoni viste, at just Processionens Hoved- og Slutningspunkt var en ejendommelig «*Ofrings*»-Akt «*Thurma*», der efter Ritualet udførtes nøjagtig over en Plet Jord, som indtil dette Øjeblik holdtes dækket af et i selve Festtoget og af særegne Bærere ligefra Templet afført Skind af den sorte «*Vild-Yak*». Af Kontextens faa Ord fremgaar det tydeligt, at dette sorte Yakskinds øjeblikkelige Anbringelse over denne ved en særlig Libation helliggjorte Jordplet ansaas som det kraftigste Værge til at holde de allestedsnærværende, altid



lurende og aarvaagne Dæmoner eller fjendtlige Aander borte og sikre Offer-Akten mod disses Forstyrrelser.

Slutningsscenen af en saadan pompøs Aarsfest (10. Februar) og dens Processionsoptog findes gengivet med alle dettes Led og i hele dets Sammensætning paa et stort Kobberstik hos Pater Georgi i hans af mig ofte citerede *Alphabetum Tibetanicum* (1762) (Tavlen imod Side 212). Værkets Text, Side 212—213, hvormed den højærværdige Pater skildrer Scenen med den vilde Yaks Skind i denne «*Thurma-Ofring*», lader jeg her følge i dens egne Ord:

«Ubi ad sacrificii locum perventum est, deponitur Tripus: sternitur ad Tripodis latus magna pellis Jak Bovis silvestris nigri; mox accedit Lhama sacerdos, calicem cerevisia immixta hordeo implet; et nonnulla submurmurans, circum Tripoda pluries fundit, libatqve Cono: Magi deinde magico ritu saltitantes, absoluto certo numero saltationum pedum ictibus ever-tunt Thurmà, ita ut cadat in stratum subjectæ pellis Jak; Tunc servi in disjectam contritamqve Massam immittunt illico facem et urunt oblatorum sortiunculam, maxima, quæ relicta est, parte dimissa canibus. Id enim unum cavent ne *Thu*, aut *Thracen* aerei Spiritus eo convolent, et ideo dum Conus eversus corruiat Milites editis bombis Dæmonas absterrere festinant.»

Andensteds i samme Værk — Side 115 — findes der dog endnu fra denne Forfatter et andet og tydeligt lille Vink om Yakkens Rolle i Høj-Asiens religiøse Forestillinger. I det kætterske, dette vil her sige: ikke-buddhistiske Nepal antages nemlig en Gudinde maaske at have sit Navn *Brahi* efter det Dyr, som Pateren formodede hende helliget — «*qvinta inter deas octo civitatum Nepallensium custodes, ita dicta, a Nigro, cui insidet, Tauro, quod is fortasse esset hujus modi Deæ Sacer, non aliter quam apis Isidi, ut veterum pluries tradiderunt*» (smlgn. pag. 156: «*Nepallenses, quod Bubali carne vescuntur, uti Schismatici et impuri ab Indis aliis tractantur*»).

Heraf synes det at fremgaa, at om end denne Guddom *Brahi* (Navnefælle med den sorte Yak) tydelig nok regnedes som den femte af de otte mægtige eller stormægtige Guddomme, der i de

hinduiske Religioner antoges at være særlige Beskyttere af Religionen og Staten (Folkesamfundet) og som snart opfattedes i Skikkelse af Guder, snart af Gudinder, har denne Guddoms Hellighed hos Nepaleserne, som efter buddhistisk Opfattelse ere en Slags Hedninge, ikke været af den indre Art, at det blev anstødeligt for disse at æde Yakdyrets Kød.

Men direkte Vidnesbyrd om, at Yakken virkelig hævdede en indgribende Stilling i de religiøse Forestillinger, der vare de herskende hos Tiberanerne og de dem nærboende buddhistiske Folkeslag, manglede ingenlunde; derom overbevistes jeg efterhaanden tilstrækkeligen ved en stedse fortsat Eftersøgen i Beretninger fra disse Høj-Asiens Egne. De havde hidtil kun skjult sig for mig, indstrøede som de oftere vare, paa Steder, hvor man mindst ventede saadanne. Men af alt fremgik det aldeles klart, at en lignende mystisk Betydning, som den jeg efter Brakteatfremstillingerne havde ment at maatte tillægge Yakken, havde denne Oxe i Virkeligheden haft i disse Egne Aarhundreder — ja rimeligvis Aartusinder igennem — og denne havde den bevaret dér indtil den Dag idag. Med faa Ord kan det udtrykkes saaledes: Yakken viser sig at være for Høj-Asiens buddhistiske Religioner, hvad den var allerede for de hinduiske Religioner, den stærkeste Repræsentant for de mægtige — man kunde næsten sige almægtige — «Guddoms»kræfter, de «forfærdende» og «skrækindjægende Burkaner», der, som venligsindede Guddomsmagter imod Menneskeslægten og Religionerne, overalt og uophørlig forfølge og uforsonligen med Vaaben og «især med kraftige Besværgelser» (*Tarani*) tugte og nedslaa de mod Menneskene fjendtlige Magter og Religionens Modstandere. Derfor, bemærker Pallas, ere disse just de Magter, hos hvilke Menneskene hyppigst søge Bistand under idelige Paakaldelser og som de stærkest dyrke med Ofringer.

At dette endnu i vor Tid forholder sig saaledes i Tibet, derom erholdt jeg den første Meddelelse hos den daværende



Superintendent i Darjeeling A. Campbell<sup>1)</sup> i hans korte Bemærkninger om den almindelige Forekomst af en udstoppet mandlig Vild-Yak («*Dong*») opstillet foran et bestemt Gudebillede, nemlig *Mahakali's*, i de tibetanske Templer og Kloster«kirker» — en Oplysning, jeg siden oftere har fundet bekræftet i andre Rejseberetninger og Skrifter.

Klostrene, eller «Lamaserierne», i Tibet har man, som bekendt, foretrukket at anlægge i højtliggende, fra Folkebeboelse mere fjernede Egne, og dette betegnes ved deres almindelige tibetiske Navn «*Gumpas*». Af saadanne ser man paa Kortet over Campbell's Rejseroute og i Texten 17 anførte. Om dem er det nu Superintendenten S. 235 beretter:

«It is common in Tibetan goompas (Lamaserais) to see a stuffed „*Dong*“ standing in front of the image of *Mahá Káli* at whose shrine the animal is thus figuratively sacrificed; axes and other instruments of sacrifice are ranged round the image. Strange that Buddhists should preserve this feature of Hinduism in their places of worships.»

Den Undren, som Superintendenten her ytrer over at træffe denne om Ofring af levende Dyr og Blodsudgydelse mindende Scene paa buddhistiske Opbyggelsessteder — en Undren, som man paafaldende hyppig finder udtalt hos tidligere og senere Rejsende — besvarer han vel strax med et Par skemtende Linier, men disse forklare os dog ikke ret noget.

I Korthed er Sammenhængen den, at «Yakken» med Offerredskaber «omkring sig», kan siges at staa der ifølge en indgaaet Pagt imellem Hinduisme og Buddhisme. Ved denne Pagt forpligtede den ældre Religions ovennævnte stærke Værger og Vogtere sig højtideligen til paa den kraftigste Maade at forsvare den nye Religions Tilhængere, Templer og Opbyggelsehuse imod alle Religionens Fjender og Angribere,

<sup>1)</sup> Notes on Eastern Tibet with a Sketch Map of Route to Lassa (Journal Asiat. Society of B. XXIV. 1855.)

kun skulde da deres Billeder opstilles i de buddhistiske Templer. I Egenskab af Tempel- og Helligdoms-Vogtere fik de selvfølgelig deres Billeder og Altene i Regelen stillede nærmest ved Tempel-Indgangene, dog maa man erindre, at saavel Gudebillederne, som deres Altre og Nicherne, hvori de anbragtes, næsten gennemgaaende bleve fremstillede i Relief — og ikke fritstaaende. Ved den store Reformation af Buddhismen, som *Padma Sambhava* istandbragte c. 670, afløstes tilsidst al Oftring af Yak eller levende Væsener til disse Guder og istedetfor indførtes der en Oftring af hellige Offerkager af Mel og Ris, medens der til Minde om den afløste Dyreoftring bestemtes, at de hertil benyttede Offerredskaber endnu blive at bevare ved Altene<sup>1)</sup>.

Naar disse dels historisk optegnede, dels traditionelt overleverede Træk af Yakoxens Optræden i de tibetanske Templer, knyttet til bestemte stærke Guddomsmagter, sammenholdtes med den ejendommelige Kombination af de to Hovedbilleder i Brak-

<sup>1)</sup> Angaaende de oven berørte Forhold indskrænker jeg mig til at henvise Læseren til Isaac Jac. Schmidts af mig ofte citerede Uddrag af det historiske Kildeskrift til Østmongolernes Historie «*Bodhimör*». I Skildringen af Festlighederne ved Fuldendelsen og Indvielsen af Kong Shrongdsan Gambos store Tempel paa Bjerget *Potala* hedder det S. 342: «Dass bei diesem Tempelbau ausser den schon erwähnten noch eine Menge Wunder sich ereigneten, versteht sich von selbst; unter vielen andern bemerke ich nur die Erscheinung der vier Drachenkönige, des Kuwera, des Mahākāla, der Durga u. s. w. mit grossen Opfergaben, die Alle dem Könige versprachen, den Tempel gegen jede Art von Gefahr zu schützen, wenn ihre Bildnisse in demselben aufgerichtet werden würden. Diese Stelle des *Bodhimör* erklärt die Ursache der, von mehreren Reisenden bemerkten, Anwesenheit brahmanischer Idole in den Tempeln der Buddhaisten; sie werden nämlich von Letzteren als schützende Diener ihrer Religion und ihrer Tempel angesehen».

Det berettigede i Schmidts «Geschichte der Ostmongolen und ihres Fürstenhauses», St. Petersburg 1829, S. 342, her givne Advarsel imod den misforstaaede Opfattelse af ældre Gudeskikkelsers regelmæssige Optræden i de buddhistiske Templer, Dagoper o. s. v. ses ikke blot af de ovennævnte Udtryk af Campbell i 1855 om de tibetiske «*Goompas*», men



teaternes Midtfelt, Yakken og den «Burkan», hvis Hoved ses over Dyrets Ryg — og begge findes paa disse næsten altid i hinandens Følge — kunde de ikke andet end bestyrke mig, foreløbigen i det mindste, i min tidligere Opfattelse af en egen genetisk Sammenhæng imellem Fremstillingerne paa vore Guldrakteater og Tempelbillederne. Efter de ovenfor givne Oplysninger forekommer det mig endogsaa, at man nu med en vis Grad af Sandsynlighed snarest tør anse Brakteatens Menneske- eller Gudehoved for at være, ikke en Guddoms i Almindelighed, men netop en af disse «forførende» Guddomme, som oftest vel *Maha Kali's* eller *Kadis*, der ogsaa kaldes *Paldan*.

Vidnesbyrd om den store og almindelige Ærefrygt, som Buddhisterne af den lamaiske Kirke stedse yde denne Kreds af Guddomsmagterne og disses Skarer af Medvirkere eller Hjælpere, aflægger det store Antal af Billeder, som ovennævnte Sarat Chandra Dás traf i Tibets Templer af «Buddhaer, Bodhisatver, Guder og Gudinder».

Efter *Sir Monier M. Williams* («Buddhism», p. 491) betegnedes den ene af disse Guder og Gudinder just som *Kali* eller *Paldan* [«one of these is the terrific goddess *Paldan*,

i talrige lignende Udtalelser hos nyere Tids Rejsende i Indien (jfr. *Yak-Lungta-Afhandlingen* S. 77).

Som et Sidestykke hertil fra den allernyeste Tid mener jeg det rigtigst dog endnu at anføre nogle Linier af Sarat Chandra Dás' paalidelige Oplysninger fra sine Rejser i Tibet i Aaret 1881. (*Contributions to Tibet, Journ. Asiat. Society*. LI. 1882, p. 13): «The propitiating of *Mamo*, *Modpadog*, *Jigta enhouter*, and other local demons was intended by Padma Sambhava for the protection of the country, as they were bound by a solemn promise to contribute to the service of the world». Hertil er knyttet i en Fodnote:

«Formerly in Tibet as now in Sikkim people used to kill animals to appease the wrath of evil spirits, who were supposed to spread plagues and ride men or women. They were a terror to the people. Padma Sambhava abolished the system of animal sacrifice for which he substituted meal rice and cake sacrifices, called *Torma*. This is the origin of Buddhist worship with flour cakes, now so common in the Himalayan countries and Tibet.»

worshipped by all Tibetans and Mongols, and identified with the goddess *Kali*], og om samme Guddoms Fremstilling i det store Tempel i L'Hässa hedder det dèr fremdeles:

«In the great *Cho Khang* at L'Hässa» [der for Lamaisterne er, hvad St. Peters-Kirken er for de Romersk-Katholske] «he saw images of . . . . with an immense number of others, and especially one of the terrific Goddess of *Paldan* (or *Pandan*) who is feared all over Tibet, Mongolia, and China as the greatest guardian Deity of the Dalai and Tashi Lāmas and of the Buddhist Dharma.»

Ere altsaa vore Guldrakteater væsentligen at betragte som portative Gentagelser af buddhistiske Tempel-Billeder, kan det ikke undre os, om vi paa dem, som Amuletter, ogsaa hyppigen finde denne Kategori af Guddomskræfterne fremstillet.

Til Belysning af den Identifikation, hvortil de foranstaaende Linier hentydede, mellem de to Fremstillinger: *Mahakali*-Billedet i de tibetanske Templer og «Burkan»-Billedet i Midtfeltet hos denne Gruppe af vore Guldrakteater, maa her af flere Grunde Opmærksomheden særlig henledes paa en ejendommelig Paralellisme mellem den Stilling, i hvilken Yak-Dyret ses staaende overfor *Mahakali*-Billedet i Templerne og overfor «Burkan»-Billedet paa Brakteaterne, men derved ogsaa ligeoverfor den religiøse Betragter af begge disse Billedgrupper. Det fremgaar nemlig ligesaavel af Superintendent A. Campbells ovenfor nævnte Udtryk «A stuffed *Dong* standing in front of the image of *Mahā Kāli*», som af andre Rejsendes Omtaler af «Yakkens». Forekomst i Templerne, at Yakken i disse indtog den samme Stilling til hin Guddomskraft, hvori den paa Brakteaterne altid ses at optræde ligeoverfor disses Bürkanbilleder, saa at Beskueren paa begge Steder har Yakken imellem sig og hine hellige Billeder. Derfor vil Beskueren i begge Situationerne netop ikkun øjne saa meget af den fremstillede Repræsentant for



Guddomskraften, som den foran denne staaende store Yak vil tillade ham fra hans Standpunkt af at blive var over dens Ryg — enten blot alene Hovedet ligesom svævende over eller hvilende paa denne, eller lidt mere eller mindre af disse Højheders Hals og Overkrop, iklædte en paa forskellig Maade længdestribet Klædning, eller, i enkelte Tilfælde, et nedenfor Yakkens Buglinie tilsynekommende Ben eller Fod.

Dette Stillingsforhold ser man at Brakteatkunstnerne stedse have erkendt som et meget væsentligt, der maatte overholdes.

Ikke alene frembyde de Hundreder af Exemplarer, vi kende af denne Brakteatgruppe, ikke noget Exempel paa, at nogen Del af Burkanens Billede kommer tilsyne paa den Side af Yakydyret, der vender imod Betragteren, men naar Kunstnerne i enkelte Tilfælde have angivet Partier af Burkanen, der ligge lavere end Yakkens Ryglinie og altsaa skjulte paa Dyrets fra Betragteren vendte Side, have de — som paa Tavle II syv Brakteatfigurer vise — med stor Anskuelighed omhyggelig udtrykt dette ved altid at lade Omridsene af Burkanens antydede Legemsdele tydelig overskæres af Dyrets Konturlinier. De «skimtes altid» — skrev jeg i Yak-Lungta-Afhandlingen S. 54. — «fra den modsatte Side af Dyret igennem dettes Hals». Figg. 11—17.

Med stærkt Eftertryk maa jeg paany her fremdrage dette Forhold, da vore skandinaviske Oldforskere i det hele røbe en almindelig Ulyst til at ofre Guldbrakteaterne et indgaaende Studium og synes paa Forhaand rede til strax at frakende Brakteatkunstnerne næsten al Evne til at fremstille Dyr og Mennesker i betegnende eller for andre opfattede Træk; ja, neppe nok ville de indrømme disse, at de i Reglen have været sig bevidste, hvad det var, de, efter deres Evne, vilde fremstille paa Brakteaten.

Under saadanne Fordomme give de derfor ligesom ubevidst disse Kunstnere — for ikke her at bruge det lange Ord Kunsthaandværkere — Skylden for meget af det, der i Brak-

teatfremstillingerne forekommer dem selv uforstaaeligt, medens dette oftest turde have sin Grund i en overfladisk eller flygtig Betragtning eller i Mangelen paa den fornødne Uddannelse af Betragterens Øje og Iagttagelsesevne, ikke at tale om en hos Betragteren ofte sig røbende Mangel paa de til Emnets Forstaaelse aldeles nødvendige Forkundskaber, f. Ex. en Smule sammenlignende Kulturhistorie, i det mindste hvad Europas og Asiens ældre Tider angaar.

Er det f. Ex. vel muligt at kunne tilskrive andet end just en Mangel i en eller flere af disse Retninger, naar man ser, hvad Forfatteren Hr. Bernh. Salin i sin nylig udgivne arkæologiske Studie «de nordiska Guldbrakteaterna»<sup>1)</sup> har ment at kunne gøre gældende om den Gruppe af dem, der paa Tavle II i 7 Typer er bleven fremstillet i Figg. 11—17 og hvis Særpræg indenfor Fællespræget det er, at hver Brakteat har sit laante «Kejser»billede udstyret med en Arm og en Haand paa den mod «Kejseren» eller Burkanen vendte Side af Dyrets Hals, medens endog den ene af disse Brakteater tillige viser et Ben og Fod paa den samme fravendte Side af Dyret, naaende lige til Grunden, hvorpaa Dyret er fremstillet at bevæge sig (Fig. 15). Alt dette har denne Forfatter ikke kunnet opfatte anderledes, end at Manden her var — fremstillet tilhest!

Altsaa, næsten ved Udgangen af det 19de Aarhundrede og fuldt et Kvartsekulum efter at afdøde Worsaae begyndte sit nøjere Studium af Brakteaterne og allerede havde fremlagt det første sammenhængende Forsøg (1870) paa en Tolkning af disse — i hvilken man unægtelig af Uagtsomheder har lagt og maa lægge ham flere end den her berørte til Last — se vi da, at en skandinavisk Arkæolog, efter flere Aars kritisk Stirren

<sup>1)</sup> Bernhard Salin: De nordiska guldbrakteaterna. (Några bidrag till kännedomen om brakteaternas utbredning och kulturhistoriska betydelse.) En arkologisk studie. Antiqv. Tidskrift för Sverige. Del XIV. n:o 2. 1895.



paa de nordiske Brakteaters Præg, dog ikke har evnet at aabne Øjnene for hine fremtrædende Ejendommeligheder eller Enkeltheder i Liniernes Løb paa disse Brakteater. I fuld Alvor S. 47 gentager Hr. S. ældre Arkæologers Opfattelse af dem: «Det synes mig på grund af allt detta ej lida någon tvifvel, att man här velat återgifva bilden af en ryttare». Selv om dette var en i Forbigaaende let henkastet Mening, vilde den dog synes noget besynderlig ligeoverfor mine tydelige Oplysninger baade ved Text og Figurer; men i en udførligere Sammenstilling, S. 79, af de Resultater, hvortil Forfatterens specielle Betragtninger af Brakteaterne menes at have ført eller at maatte føre, have vi hans i bestemte Udtryk udtalte Motivering af den og dens — ifølge Forfatterens Syn paa Brakteatfænomenerne — vidtrækkende Konsekvenser. Her meddeler jeg blot Motiveringen og det første Led af Konsekvenserne, overladende Læserne paa de følgende Blade hos selve Forfatteren at søge og samle de andre Led.

«Se vi på bildframställningen», [nemlig af de egentlige «nordiske Brakteater», der rigtigheden her omtales som den største og over hele Brakteatomraadet mest kendte Type, hedder det S. 79] «finna vi då, att å en del af den danska afdelningens brakteater är människohufvudet ofvan djuret försedt ej blott med bål, utan äfven med armar och ben, d. v. s. en ryttare är å dessa brakteater afbildad. Å den dansk-svenska afdelningens brakteater äro armar och ben försvunna, och bålen på ett otympligare sätt återgifven. Inom den sydsvenska afdelningen finnes understundom något, ibland intet kvar af bålen, och ingendera af den svensk-norska och den norska afdelningen har något spår öfrigt af ryttarens kropp. Detta visar ju en bestämd degenärerering af bilden ju längre mot norr man kommer.»

Jeg beklager naturligvis den slette Omgang med laant Gods, som i Oldtids Dage Danmarks Venner i Nord og Øst efter Hr. Salins Mening have ladet «Kejserbilledet» blive til Del, og derfor er det med en vis Tilfredsstillelse jeg ser den Begrænsning, indenfor hvilken det dog er lykkedes dem at

holde deres «degenererende» Indflydelse paa Billedet. Denne har jo til alt Held ikke strakt sig op til Billedets Hoved- og Haardække, og dette iøjnefaldende Udstyr kan derfor endnu — lige overfor Oldforskernes diplomatiske Tavshed — gøre sit gamle Krav paa en lidt større Opmærksomhed fra disses Side gældende.

At dette Haar-Udstyr ikke oprindeligt kan være en Gengivelse af nogen fra de klassiske Landes Medailloner laant Haarprydelse, eller af et Haar-Udstyr, der i Oldtiden tilhørte noget af Nordens kendte Folkefærd, derom ville vi vist være enige. Men hvor skulle vi da søge hen for at finde et Forbillede, som i det mindste havde nogen Lighed med vore Guldbrakteatbilleders Haarfyldte og dettes Haarfletninger, der mere eller mindre stærkt synes omviklede af og indviklede i et aabent Tøjnet og tilsidst ligesom snoede op i en stor Knude og denne kastet over paa den ene Side af Baghovedet eller Nakken?

Medens jeg i min tidligere Afhandling, paa hvis fire Udslagstavler Brakteater med «Kejserbilledet» findes i talrige Fremstillinger, ikke kunde nære Tvivl om de Verdensegne, hvori disse Brakteaters Oprindelse maatte søges, nemlig indenfor det store Omraade af Lande, der ere beboede af Yakken i tam eller vild Tilstand, saa kunde jeg langtfra uforbeholdent udtale mig bestemt om, fra hvilke af de forskellige, dér levende Folkestammer de snarest maatte hidrøre. Med særligt Hensyn til Brakteatbilledernes ejendommelige Haardække hedder det imidlertid S. 48: «at jeg for Øjeblikket intet vidste, der med nogen større Sandsynlighed kunde henpege paa Folket, hos hvilket de oprindeligen vare undfangne, end Burkan-Billedets i det hele konstante Tiaaraform eller Turban». Vort Selskabs afdøde Medlem, Etatsraad, Dr. Ludv. Müller, der var saa fortrolig med den klassiske Oldtid baade i Europa og Orienten, udtaler bestemt i sin anerkendte Afhandling «Hagekorset» S. 79 Anm. 164): «Den Bedækning og Pynt, som Gudehovederne have paa de fleste af Brakteaterne, er forskjellig fra de græske og romerske Gudebilleders, saavel som fra de celtiske, forsaavidt



vi kjende disse af de galliske Mønter. Men der findes Forbilleder i Asien».

Efter at have nævnt nogle Exempler paa Tilnærmelser hertil, slutter han Anmærkningen med følgende Ord: «Naar man antager, at Odinsdyrkerne ere indvandrede fra Asien, finder derved denne Overensstemmelse sin naturlige Forklaring».

Selv kar jeg stedse fundet det umiskendeligt, at de større Billedværker over Nord- og Mellem-Indiens buddhistiske Templer, Dagoper osv., hvortil jeg saa ofte henviser, have opbevaret os mange Billedgrupper, der vise en almindelig Tilnær-



Fig. K.



Fig. 18.

melse til vore Brakteatbilleder baade med Hensyn til de Maader, paa hvilke de med lette Tøjer og Net opsætte en rigelig Haarvæxt og bære denne. Jeg maa derfor fremdeles anbefale Nordens Oldforskere ikke at forsømme et tarveligt Studium af denne Side af de nordindiske eller asiatiske Kulturforhold, inden de paany fremsætte Paastande om Brakteaternes og deres Billeders nordiske Udspring og europæiske Hjemstavn. Som Exempel paa den i Indien da brugte Hovedpynt hos fyrstelige Personligheder vil hosstaaende Gengivelse fra *Bharhut*-Stupaen, Fig. K, kunne tjene.

Læseren sammenligne hermed f. Ex. det ved Siden af stillede Brakteatbillede, Fig. 18 og, iblandt de paa Tavle II optagne Brakteater, Figg. 12—15, der alle lade os erkende den Del i Haarets Opsætning, som skyldes de lange Musselin-Ruller eller Bind af fint og let Tøj, der vinde sig imellem Haarfletningerne eller de afsondrede Partier af den i Almindelighed rige Haarfyldde. Paa en af Bharhut-Templets Piller (l. c., Pl. XV) have vi et stort og smukt udført Reliefbillede af en huslig Scene, hvori Jainafyrsten Prasenaith, er i Færd med at anbringe disse lange Musselinbind i sin Haaropsætning. I det hele genkende vi her overalt det Haarudstyr, som findes omtalt hos de klassiske Forfattere, der have efterladt os Beretninger om Alexanders Tog gennem Indien. (Quintus Curtius: *Vita Alexandri*, Arrianus: *Indica*).

## II.

**Hestebillederne paa Guldbrakteaterne**  
og de «**hellige Heste**» i buddhistiske Tempelbilleder.

(Hertil Tavle II og Textfigurerne 19—23 og L.)

Hesten optræder paa vore Guldbrakteater i tre forskellige Situationer eller Kombinationer, som maa holdes vel ude fra hinanden.

1. Den første Kombination er den, der er aldeles parallel med den nys beskrevne for Yakken og altsaa ligeledes har et Menneske- eller Gudehoved ragende synlig op over Hestens



Fig. 19.



Fig. 20.



Ryg, hvorfor jeg endnu (ligesom i mit Skrift «Yak-Lungta-Bracteaterne») indtil nærmere og bedre Oplysninger maatte foreligge, antager Hesten for at staa i samme Forhold til den Guddomsmagt, Hesten ledsager eller fører, som det, hvori Yakken staaer til sin Repræsentant for de kraftstærke Magter. Da der imidlertid af disse er mindst 8<sup>1)</sup>, som vistnok alle i Reglen tænkes at virke ene hver for sig, men dog ogsaa i Forening med og understøttende hinanden, er det ikke urimeligt at formode, at den hestførte Guddom er en anden end den yakførte, men i Virken og Stræben dog inderlig beslægtet med denne. I Hovedets Stilling over Dyret komme begge nok overens og, saavidt man kan skønne, ligesaa i dettes Udstyr med et rigt og fyldigt Haar-Dække, der i en ejendommelig Snoning strutter ud fra Isse og Baghovedet. De kunde altsaa nok synes at være identiske; men det er i det mindste et almindeligt Træk, der gaar igennem den lamaisk-buddhistiske Mythologi, at Indehaverne af forskellige Enkeltvirksomheder indenfor en samlet Gudevirken ogsaa findes udstyrede med forskellige særlige Attributioner og hertil hører fornemlig, at de fremstilles ledsagede af forskellige Dyr, føres eller bæres af disse. Af de otte saakaldte «for-skrækkende» eller «forfærdelige» Guddomskræfter vide vi ogsaa, at en, ikke den mindst krigerske af dem alle, tænkes og fremstilles altid baaren af Vild-Æslet eller Halv-Hesten, Dschiggataien, der, foruden ved sin Hale, strax skelnes fra den almindelige Hest ved sine forholdsvis længere eller højere Øren end dennes. Jeg undlader ikke at nævne dette, da jeg allerede i «Yak-Lungta»-Afhandlingen i en anden Anledning — nemlig ligeoverfor den af enkelte ytrede Anskuelse, at Brakteatens hornede og uhornede Dyrebillede maaske betegnede ét og samme Dyr, — udtrykkelig har bemærket, at med Brakteatdyrets Mangel af Hornene fulgte som oftest et kendeligt større Par Øren (l. c.; se Figg. 19—20).

<sup>1)</sup> Men ofte med deres Medhjælpere Multipler af 8.



Fig. 21.



Fig. 22.



Fig. 23.

Det kan ikke andet end bestyrke Rigtigheden af den her forsøgte Henførelse af Yak- og Heste-Udstyret til to beslægtede Manifestationer af disse mægtige Kræfter, at der iblandt vore Guldbrakteater haves flere Sær-Typer med aldeles parallelle Fremstillinger af enkelte andre Dyr, givne disse Magter til Led-sagere eller Førere. Den enes Attribut er en Bjergged, den andens en Bjergantilope med tynde, lange, opretstaaende Horn, der minder meget om det Udstyr, Tempelbillederne til-lægge den ene af de otte skrækindjagende Guddomme (smlgn. Pallas l. c. p. 98—99; den tredies en Tiger. See hosstaa-ende Figurer 21, 22, 23.

De to andre Kombinationer i Hestens Optræden paa Guldbrakteaterne findes paa de tre Brakteater, paa hvilke afdøde Worsaae, om end kun for et kort Tidsrum, støttede sin med megen Varme fremsatte Opfattelse af disses Billeder som sigtende til visse i Eddasangene og Heltedigtene forherligede Bedrifter, fornemlig Vølsungernes og navnlig Sigurd Fafnersbanes. Særlig gjaldt da Hesten paa disse tre Brakteater for at være Sigurds Hest «Grane», paa de to af dem endog belæsset med den dræbte Drages (Fafners) Skatte.

[Worsaaes Venner blandt hans Landsmænd vide med tilstrækkelig Visded, at han, allerede flere Aar inden han saa tidlig og uventet kaldtes bort fra os, og mange Aar efter



Publikationen af sin Brakteatafhandling, i et mundtligt Foredrag havde taget bestemt Afstand fra hans tidligere deri givne Udtydning af Brakteatbillederne som Scener fra Nordens Helteliv. At ikke allerede dette fandt et offentligt Udtryk i de to Skrifter, han nogle Aar efter publicerede, 1881 og 1882, finder sin rimelige Forklaring deri, at de begge turde have været væsentlig affattede, inden han blev i Stand til at gøre anden Ændring i sin livlige Skildring end simpelthen at undlade al Antydning til sin da forladte Anskuelse. Dette mener jeg at hans Landsmænd skyldte at erindre om, eftersom Udlandets Arkæologer, navnlig Tysklands, endnu jevnlige beraabe sig paa Worsaaes Udlægninger af forskellige Brakteaters Figurer, i den Formening, at Worsaae vedblivende hævdede dem.]

2. Den ene af disse tre Guldbrakteater — som desværre fra Udførelsens Side kun hører til de mindre gode — Tab. II, Fig. 8, viser os Guddomshovedet med det vanlige Udstyr tæt over Dyrets Ryg, og vi have altsaa i Grunden for os en rigtig Type for de siden Thomsens og Holmboes Tid specielt kaldte «nordiske Brakteater». Men hvad der for denne enkelte Brakteat er ejendommeligt, er de besynderlige Figurer af formentlige «Redskaber», der langs med Brakteatens nedre Halvrand findes frit liggende, spredte mellem Dyrets Fødder. Disse tiltrak sig Worsaaes særlige Opmærksomhed og han troede at kunne se «Tænger» og andre «Smederedskaber» i dem, som kunde tyde hen paa Regin Smed og paa dennes sagnhistoriske Indgriben i Sigurd's Skæbne.

I Mangel af andre og mere sandsynlige Tolkninger af disse, holder jeg mig til den vistnok rigtige Del af min afdøde Kollegas og Medarbejders Opfattelse, at Brakteatens omkring ved Dyrets Fødder strøede Figurer betyde Redskaber, men at vi netop paa denne Brakteat have en saadan «figurativ Oftring» betegnet, som den, Superintendent Campbell sigtede til i sine

ovennævnte Bemærkninger om det foran *Mahakali*-Billedet opstillede store Yakdyr.



Fig. L.

Denne Tydning er i hvert Fald ikke just greben ud af Luften; flere af disse Figurer paa Brakteaten, om de end ere meget smaa, synes at gengive, som man af de her vedføjede Billeder af slige Redskaber Figg. *a*, *b*, *c*, vil se det, ret tilfredsstillende virkelige Klo-Rister eller Haand-Rister med og uden Træ-Skaft, samt Pande-Rister, hvis Pande er dannet af et Spiralbaand<sup>1)</sup>. Derimod turde de tvende opad og nedad stillede Kvadrattegn med indbuede Sider vistnok snarest være Tegn for hinduiske Ideer og Guddomme (efter «Bharhut» Pl. XXIX at dømme).

I Anledning af Brakteatens formentligen her givne Fremstilling af en *in effigie* udført Ofring af Hesten, eller med Campbells Udtryk «figurativ Hesteofring», henviser jeg til en meget karakteristisk Oplysning i Sir Monier Williams' korte Skildring af Hesteofferet i den nyeste (4de) Udgave (1891) af hans «Brahmanism and Hinduism» S. 329:

«The *Asva-medha*, «horse sacrifice», was a very ancient ceremony (hymns 162 and 163 in *Rigveda* I. being used at it). It was the chief animal sacrifice and a hundred horse-sacrifices entitled the sacrificer to displace Indra from heaven. Indra, therefore, always tried to capture the horse which was allowed to roam about before immolation (See *Rāmāyana* I. 13 and *Mahā-bhārata* XIV, *Aśvamedhika-parvan*)».

<sup>1)</sup> Sidste Figur er laant fra Prof. O. Ryghs «Norske Oldsager», fig. 429; de to første fra Osc. Montelius's «Les temps préhistoriques en Suède et dans les autres pays scandinaves», 1895, fig. 315.



Denne Indrømmelse til et Dyr viet til Ofring, at det maatte rømme bort og stryge frit omkring, indtil det af en stærkere Magt indfangedes, ligger naturligvis forud for Afløsningen af al Ofring af levende Dyr ved Buddhismens store Reformation i Tibet under Padma Sambhava.

3. De to andre Hestebilleder paa de Brakteater, der da tolkedes som mulige Fremstillinger af Scener fra Sigurd Fafnersbanes Liv og navnlig mentes at gengive Sigurds Hest Grane, belæsset med Dragen Fafners rige Guldskatte (Tab. II Figg. 9 og 10), ses derimod i helt andre Situationer og Omgivelser end den forriges, om de end tydelig nok endnu turde minde om Scener fra Templernes Billed-Fremstillinger.

Hvad Brakteat-Typen angaar, komme de derfor ikke ind under Kategorien af egentlige «nordiske Brakteater», men Slægtskabet med lamaisk-buddhistiske Fremstillinger af Hesten i Tempelbillederne synes mig ikke mindre intimt, smlgn. Tab. II Figg. 9 og 10, med Figg. *F—G, H, I*.

Det vil let ses, at det simpelthen var en ydre Tilfældighed, nemlig den skæve Anbringelse af Øskenen paa Brakteaten, da denne bestemtes til at skulle bæres som Amulet, der gav Anledningen til hin urigtige Opfattelse, at Hestene paa begge Brakteaterne vare fremstillede med en Byrde paa Ryggen. Saasnt Dyrebilledet stilles opret, bliver man strax var, at det før saa ubegribelige «Stillads» for den formodede Byrde kun er Dørkarmen eller en simpel Portal over Indgangen til et Tempel eller en Dagope med dekorerede Vægge. Udenfor denne ses Hestene paa begge Brakteater at bevæge sig fremad i samme Retning, nemlig med Hovedet tilvenstre; de ere i samme Trinktakt, og begge just i det Moment af Fodskiftet, at det højre Forben hæver sig og føres frem til det næste Skridt.

Her have vi ganske vist ikke en Ofring direkte antydet for os, men dog maaske nok et indledende Skridt til en saadan, nemlig det med Hestens Frigivelse og Frihed til at rømme

og føre et omstrygende Liv, saalænge indtil den Gud, til hvem den maatte være offerviet, ser sig i Stand til at indfange den. Scenen vil jeg belyse ved et Par dermed parallelle Figurer fra nordindiske Buddhatempler eller Dagoper (se Figg. *F* og *G*).

Ved Solskærmen (Højhedssymbolet) og dettes Bærer ere begge de to Dyr betegnede som her repræsenterende meget hellige Magter (maaske selve Indra), og ses at passere igennem Portalerne, den ene til venstre, den anden til højre, men i samme Trit, og begge staaende i samme Moment af Bevægelsen i Fodskiftet, nemlig Øjeblikket, da højre Forben hæves og føres frem for i det næste Moment at sættes til Jorden.

I det ligeartede mellem disse Hestes Benstillinger paa Dagope- og paa Brakteatbillederne synes der at være overholdt noget konventionelt, hvori man maa have set en vis Betydning. Skønt det rimeligvis ikke hjælper os til at udfinde denne, har det dog sin Interesse at se det samme Stillings-Forhold i Oldtiden ligeledes hævdet paa andre hellige Tempelbilleder, saaledes paa det her fra indiske Huletempler i lille Maalestok gengivne Reliefbillede af Gudernes Kærning af Mælkehavet. Ved denne fremkom jo, foruden de øvrige saakaldte «hellige Klenodier», den Guden Indra helligede Hest, som i Reglen altid afbildes med det højre Forben i denne hævede Stilling, hvorfor ogsaa en Legende derom kunde udgaa sig i den bekendte Formel, at først naar Verden forgaar, vil Hestens højre Fod have naaet Jorden, Fig. 1.

Men større Interesse end Stillingen i Fodskiftet har dog maaske vore tre Brakteat-Hestes uforholdsmæssig lange eller høje Øren, thi ifølge *Sir Moniers* ovenfor citerede «Brahmanism and Hinduism» skildres just «the mythical horse» med Ordene «high-eared and assigned to the god Indra» (4<sup>th</sup> Edit. S. 108, 329).

Til Fuldstændiggørelse af Paralleliseringen imellem de to sidste Hestbrakteater og lamaisk-buddhistiske Tempelbilleder hører dog endnu ved enkelte Figurer at minde Læseren om,



hvorledes netop, ligesom paa disse Brakteater, en énlige Hest og denne just staaende i samme Moment af Fodskiftet, (Tab. II. Fig. *H*) er anbragt som eneste Billede paa en Medailon eller et af »Skjoldene» paa den saakaldte Asoka-Railing ved Buddha Gayá (Rájendralála Mitra: «Buddha Gayá», Calcutta 1878, Pl. XXXIII); lignende kunne paavises paa andre Rails.

Naar visse baktriske Mønters Revers (*Ariana antiqua* VIII f. 14 og 15; p. 311) fremstiller blot en enkelt Hest og netop i denne Stillings, betegner denne vist ogsaa en hellig eller indtil Ofringen fredhellig Hest; selv en saadan havde Tjenere af et brahmansk Præsteskab med det Hverv at følge Dyret og tage Varsler af dets Bevægelser (Alberuni's «India» London 1888, overs. af Dr. E. Sachau. Vol. I, p. 133 og Vol. II, p. 139; jfr. Hewitt: «Notes on the early history of Northern India» II; Journ. Roy. Asiat. Soc. Vol. XXI, 1889, p. 311, note 3).

### III.

**Fuglebilledet paa Brakteaternes Midtskive og Fugledæmonen eller Garuda efter Fremstillingerne i de buddhistiske Templer og Dagoper.**

(Hertil Tavle II, III og IV.)

De Fuglebilleder, der paa Midtskiven af et større Antal af de egentlige «nordiske Guldbrakteater» ses at indstille sig i Scenen med «Guddomsbilledet» og dets obligate «Dyr» (Yak eller Hest), kunne vistnok siges at have til næsten alle Tider paadraget sig Opmærksomhed fra Oldforskeres Side. Dette var heller ikke unaturligt, da der med Rette maatte synes at være noget paatrængende i disse Fugles hele Væsen, navnlig i Maaden, hvorpaa de saa ofte stiledede imod Ansigtet af Brakteatens Burkan- eller Gudebillede. Ingen af Oldforskerne har imidlertid saa indgaaende beskæftiget sig med disse Fuglebilleders For-

hold til alle de øvrige Enkeltheder i det faste Sceneri paa Brakteaternes Midtskive, som afdøde Worsaae. En Tid lang haabede han jo endogsaa at kunne støtte en egen Klassificering eller Deling af Guldbrakteaterne netop paa Fuglebilledets Nærværelse eller Mangel ligeoverfor Tilstedeværelsen eller Manglen af andre Enkeltheder, f. Ex. «Dyrets» lange Strubeskæg eller Midtskivens runelignende Skrift, o. l.; men senere hen synes han dog ikke at have kunnet gennemføre Forsøget tilfredsstillende<sup>1)</sup>.

Alligevel maa det indrømmes, at der paa Brakteaternes store Hovedgruppe ses en ikke ringe Variation i den samtidige Optræden af disse Enkeltheder i den for øvrigt næsten stereotype Hovedscene. Derover faar man jo allerede et ret godt Overblik ved at kaste Øjet paa de af Worsaae citerede talrige Brakteatbilleder, men paa en anden Maade endnu lettere ved Hr. Bernh. Salins i Tabelform givne Sammenstillinger; jfr. dennes Tabeller V—XV (l. c. S. 101 ff.). I det nævnte Sceneri paa Midtskiven optræde Fuglebillederne paa i det mindste  $\frac{1}{3}$  af de typiske Brakteater, og man kan følgelig ikke undlade at tillægge dem, som tredje Person i Sceneriet, en væsentlig Betydning, hvilken end denne — ved en bedre Forstaaelse af Billederne — senere maatte vise sig at blive.

Saalænge vore Oldforskere havde den oftere antydede, om end kun aldeles løse Forestilling om Brakteaternes Fyrste eller Gudehillede, at det — skønt det, kuriøst nok, almindeligvis

<sup>1)</sup> Mest forstyrrende for alle W.s, efter Kombinationen af disse Mærker forsøgte Grupperinger viste sig det oxehornede Dyrs paa saa mange Brakteater stærkt fremtrædende Strube- eller Hageskæg at have været. Nedhængende Skæg antoges at maatte betegne Dyret som Gedebuk, og derved blev Guden i Oldforskernes Øjne snarest en Thor, medens Oxehornene slet ikke kunde rime sig med en Buks Horn. Opfattet som Yakoxe, bærer Dyrebilledet imidlertid med Rette baade Oxehorn og stærkt nedhængende, langt Strubeskæg; under Dyrets naturlige Gang naar dette endog oftest helt ned til Jorden. Jfr. Tab. I, figg. C og D, to Billeder af Yakoxen, udførte af græske Kunstnere, C i en Guldplade fra en skytisk Grav i Siberien, D paa et Lampelaag fra en Nekropol paa Krim. — (Antiq. de la Russie méridion. p. 393, fig. 354 og p. 104, fig. 139).



paastodes oprindelig at være et Laan fra romerske eller byzantinske Kejsermedailloner — vel nærmest maatte tænkes at gælde for en af den nordiske Mythologis Hovedguder, og følgelig snart tolkedes som et Thors-, snart som et Odins-Billede, faldt det for denne Tankegang ogsaa naturligt, at gætte paa Odins bekendte Ravne, *Hugin* og *Munin*, som Motiver til og Forbilleder for de tilstedeværende Fuglefigurer. I alt Fald blev det ikke just ugunstigt for denne Tolkning, at der paa enkelte af vore Brakteater (S. 28, Fig. 22 og Fig. 12, Tab. II) ses to Fugle at optræde. Men i denne Opfattelse blev man dog i det mindste nødt til at maatte se aldeles bort fra to væsentlige Misforhold. Brakteaternes Fugle indtage for det første ikke den bestemte Stilling til det formentlige Odinsbillede, som Mythologien saa betegnende tillægger Ravnene ifølge det daglige Budbringerhverv, de havde at udføre for Odin. Dernæst minder heller ikke noget-somhelst Træk i den paa Brakteatpræget Fuglene givne Skikkelse om Fugle af Ravne-Gruppen. Snarere røber her Skikkelsen, at de betegne Rovfugle. Uagtet de nemlig i ydre Krop-Omrids — hvad noksom fremgaar af selv et flygtigt Blik paa Tavlernes mange Figurer — kun stemme lidet overens med hinanden, have de dog alle et rovfugleartet krumt Næb, og ligesom Rovfugle ses de at anvende Fødderne især som Gribe- og Fastholdningsredskaber. Dertil kommer, at vi heldigvis paa enkelte Brakteater have Fuglene gengivne ikke blot i et løst, skitse-mæssigt Omrids, men med en udførligere antydet Fjerdragt (f. Ex. T. II, Fig. 14), og da er dette Billede, baade hvad Stilling og Manerer angaar, saa ligt en Rovfugls, at Naturforskeren kun er i Tvivl, om han har en Dag- eller en Nat-Rovfugl for sig, eller maaske en Mellemting mellem Ørne- og Ugleskikkelserne, og saadanne Former vedkender Naturen sig ogsaa.

Enten nu Brakteatprægerne have givet disse Fugle det ene eller det andet Omrids, iagttager man imidlertid, at de have fundet det foreneligt med Formen at kunne sætte dem et eget

Særmærke paa Hovedet: en lille Top af et Par spidse Fjer, udgaaende fra Issen, omtrent over hvert Øre, som hos vore saakaldte «Hornugler» Dette snævrere Mærke tør vi vist opfatte som et Vink om, at Fuglebillederne, skønt saa ulige i Kroppens Form, dog betegne en Enhed, indenfor hvilken ikke blot Rovfuglenaturen i Almindelighed har kunnet finde sit Udtryk, men hvori der tillige særlig er betegnet Forekomsten af en nærmere bestemt tvehornet Fugl af denne Familie. Netop dette Særtræk fører Tanken hen paa den tvetoppe, slangeædende, gribagtige Rovfugl, der i alle buddhistiske Fremstillinger er det utvivlsomme Forbillede for disses Garuda, eller deres frygtelige Dæmon snart i hel Fugleskikkelse, snart kun halvt i Fugle- og halvt i Menneskeskikkelse, men vel at mærke dog oftest samtidigt med fuld Brug af kraftige Vinger til Bevægelse i Luften og af rent menneskelige Arme som Griberskaber. Denne Dæmon forestillede man sig ganske vist ikke som ligefrem slangeædende i almindelig Forstand, men som menneskeædende, dog at de Mennesker, imellem hvilke den udførte sine daglige Razziaer, vare de af Buddhisternes højt ansete Slangestamme, Naga-Stammen eller de saakaldte Nagaer.

Den Betydning, jeg til det her foreliggende Fuglespørgsmaals rette Besvarelse tillægger mine ovenfor givne naturhistoriske Bemærkninger over Brakteatfuglenes Former og Stillinger, ville Læserne forhaabentlig endnu bedre kunne forstaa, naar jeg dertil føjer den Tilsætning om hin besynderlige Stilling af Gribearme enten foran Brakteatfuglenes Vinger eller ved Vingeroeden, hvilken jeg allerede i 1893 — (Yak-Lungta-Afhandlingens Tillægs-Anmærkning IV) — fik Lejlighed til at give, og som jeg herved paany anbefaler til særlig Opmærksomhed. Den lød S. 92 saaledes:

«Det er ved fortsat Studium af Fuglenes Fodstilling saa langt fremad paa Kroppen blevet mig mere og mere tvivlsomt, om Fuglebillederne alle fremstille virkelige Fugle, og om ikke i det mindste et vist Antal af dem (f. Ex. Tab. II, fig. 12, 22, 24, Tab. IV, fig. 22)



bør tydes som Fugledæmoner, mere eller mindre i Slægtskab med den slange (*naga*)-ædende Dæmonfugl Garuda, der indtager «Fuglens» Hjørne paa Dharanisedlen, gjengivet i Afhandlingen S. 39» [derfra særlig gentaget her paa Tavle IV, Fig. X og ledsaget med Billedet af Garuda-Dæmonen fra Eugen Panders Pantheon Fig. Y].

«Men til dette Spørgsmaals Drøftelse forslaar et Studium paa [Bracteate]-Afbildningerne alene aldeles ikke. Dertil vil ubetinget fordres et Studium paa selve [Bracteate]-Originalerne, eller paa skarpe galvanoplastiske Afstøbninger, hvilket jo ogsaa for Afgjørelsen af andre aabne Spørgsmaal vil tildels være en Nødvendighed.»

Ved senere, i Sommeren 1894, i selve Nationalmuseet at kunne tage i nøjere Betragtning flere af de i nævnte Tilsætning citerede Brakteaters Fuglefigurer, kunde jeg paa en tilfredsstillende Maade overbevise mig om, at i det mindste den ene af disse var gengivet med en sig bugtende Slange i Næbet (IV, Fig. 34). Af Slangen er vel en lille Bugt af Kroppen skjult bag Guddommens Ansigt, men dens forreste større Halvpart ender tydelig i et Hoved, som det, der findes paa de af Garuda fastholdte Slinger i samme Tavles to andre Fremstillinger, Figg. X og Y. Det er Slangens Haleparti, der kommer frem igen ved Gudens Hage.

Med denne Erkendelse var følgelig for mig personlig enhver Tvivl forsvunden, som jeg indtil denne Stund maatte have næret enten med Hensyn til Enheden af samtlige Fuglebilleder paa vore Brakteaters Midtskive, eller i Henseende til den rette Tydning af disse. For mig maatte Brakteatfuglen i dette ejendommelige Sceneri bestemt være at tolke som en symbolsk Betegnelse for Garuda-Dæmonen.

Af ethvert besvaret Spørgsmaal rejser der sig, som bekendt, stedse nye Spørgsmaal til Besvarelse og ofte af uventet Art. Saaledes ogsaa her. En hel Række af Tvivl og Spørgsmaal fremkaldtes nemlig strax:

Kan det i det hele anses for rimeligt, at vi paa vore Brakteater skulle have Garuda-Dæmoner repræsenterede? Dem

kende vi jo saare vel fra hyppige Billeder i buddhistiske Templer og Klostre og især fra Skildringerne af de blodige Sammenstød mellem dem og «Nagaerne» eller med andre Dæmoner af samme Klasse, som dem selv. Kan det da være rimeligt, gentoges det stedse, at Garuda-Dæmoner skulde optræde saa jevnligt i hint Sceneri paa Midtskiven — man erindre, at dette finder Sted paa c.  $\frac{1}{3}$  af Guldbrakteaterne — uden at man tillige, enten paa de samme eller paa andre Brakteater hidtil havde erkendt Billeder af Nagaerne eller af de andre Dæmoner, der uafbrudt ere Genstand for Garudaernes Forfølgelser? Eller har man hidtil nogensinde paa vore Brakteater troet at finde Spor af hine dæmoniske Kampe? Eller endog blot ymtet om Maskeringer, hvorunder saadane Skærmysler kunde antages skjulte? Ved idelig at forfølge Retningen af denne sidste Tankegang om mulige Maskeringer stillede Spørgsmaalet sig tilsidst frem i den bestemte Form: Skulde da maaske Hovedbilledet i Brakteatscenen, hint ofte omtalte «Kejserbillede», vort Gude- eller Burkanbillede, eller andre lignende Billeder paa Brakteaterne, kunne mistænkes for at være paa en vis Del af disse — f.Ex. paa hin Trediedel — formummede eller tilslørede Led af den af Garuda saa forfulgte Naga-Stamme, eller at betegne Troldvæsener, som leve i Strid med Garudafyrster eller Garuda-folket?

Til Besvarelsen af saa uventede, men paatrængende Spørgsmaal er det let forstaaeligt, at flere hidtil mere løselig anstillede Betragtninger af mange Guldbrakteater maatte i høj Grad skærpes. Navnlig maatte særlig paany undersøges alle Brakteater med noget vist unaturligt i deres Præg, og som man ikke hidtil havde skænket tilstrækkelig Opmærksomhed; nærmere besete kunde de maaske ikke blot med Rette bekræfte Mistanken om at være Maskeringer af en eller anden Art, men tillige røbe os enten et Medlem af Nagastammen eller af en Sidestamme af Dæmon-



blod, der kunde være lige saa forhadet og forfulgt af Garudaerne som denne. Først gjaldt det derfor at opfriske de Træk, der i Tempelbillederne give Beskuerne at forstaa, at de have virkelige Nagaer for sig.

## IV.

«Naga»-Fremstillinger i Asiens buddhistiske Templer og «Naga»(?) -Fremstillinger paa nordiske Guldbrakteater.

(Hertil Tavle III, 30—33 og Figg. N—R.)

Ved Hjælp af en Figurrække, der her passende kunde bruges som Overskrift over dette Kapitel, henledte jeg allerede i Yak-Lungta Afhandlingen S. 87 Læserens Opmærksomhed paa den Mulighed, at et vist Udstyr af Hoved- og Haardækket paa flere af Brakteatfigurerne rimeligvis turde antyde, at Bærerne af dette Udstyr vare betydningsfulde Medlemmer af Naga-Stammen. I det mindste maatte de formodes at være mere eller mindre beslægtede med denne. (T. III, Figg. 31, 32).

Rigtignok føre disse Brakteatfigurer ikke det, saa at sige officieuse Mærke for Nagablodet, som viser sig saa omhyggelig overholdt paa talrige og prægtige Relieffer og andre Skulpturer i Nörd- og Mellem-Indiens Templer og Klostre. Baade mandlige og kvindelige *Nagin'er* og *Nagini'er* findes dér altid fremstillede som skønne og i alle Henseender formfuldendte Mennesker, der kun adskille sig fra disse ved et dem **tilføjet** ejendommeligt ydre Emblem (søm et Slags Stamme-Totem). Fra de enkelte Personers Nakkeparti ses nemlig at udgaa en iøjnefaldende Udvæxt i Skikkelse af Forparten af en levende Brillslange (*Naja*), med et enkelt Hoved for de kvindelige og menige, med flere (3, 5, 7, 9) Hoveder for de fyrstelige eller prinse-lige Personer. Altid stræber denne Slangeskikkelse med sit ene eller sine flertallige Hoveder at bøje sig opad og fremad over Personernes eget Hoved og derved at danne en Slags Skærm over dette (Tav. III, Figg. Q, R).

Med dette Tempelbilledernes ydre Nagamærke ved alle højtidelige Lejligheder syntes mig det ovenfor antydede Udstyr af Hoveddækket paa nunævnte Brakteaters Figurer at have en ikke ringe Lighed, skønt det paa Brakteatbillederne aldrig udgik fra Personens Nakkeparti, men altid var en umiddelbar Forlængelse af dennes Hoved- og Haardække. Dette fortsætter sig nemlig bagtil i en mere eller mindre lang slangekropagtig Skikkelse, der ender i et tydeligt Dyrehoved og altid gør en lignende Krumbøjning op over Personens Hoved. Dette Dyrehoved var jo vistnok dengang som oftest kaldt et Fuglehoved, men dets Lighed med Fremstillinger af Slange- og Drage-Hoveder var umiskendelig, og derfor tror jeg endnu ikke, at det var uberettiget af mig at formode i disse Ligheder et Vink om Nagaslægtskab. Dengang var det, som det er endnu, blot en Henstilling til kyndiges nærmere Overvejelse.

Det maa i denne Henseende vel erindres, at Personer af Nagastammen, og det baade kvindelige og mandlige, ogsaa paa selve Templernes Billeder og Relieftavler findes fremstillede med et ganske andet Udseende end hint fuldt menneskelige blot med det tilsatte ydre Slange-Emblem. Vi se dem endog optræde i den fulde Modsætning hertil som rene Slangeskikkelser — dog ufravigelig efter Brilleslangens Typus og med denne Slangeslægts karakteristiske Holdning af Hoved og Hals og dens ejendommelige Evne til vilkaarligen at kunne udspænde Halsens Hud til et fladt Skærmtag (Englændernes saakaldte «Hood»). Jeg minder desuden om, hvorledes Nagaerne ofte i denne Slangeskikkelse ere skildrede som rullende den lange Slangekrop op over Dagoper og om andre Helligdomme, som de have paataget sig at beskytte; hvorledes denne Krop, naar Nagaen udfoldede sine Snoninger og gled over den sandede Jord, efterlod paa denne en Fure som dens Spor; og saa fremdeles.

Men ikke mindre hyppigen træffe vi Nagaer af begge Køn i buddhistiske Templer og Helligdomme fremstillede halvt i



Menneske- og halvt i Slangeskikkelse, som Menneske nemlig fremad, som Slange bagtil, og navnlig med denne nedre Halvkrop mere eller mindre bugtet og snoet. Saaledes se vi f. Ex. Skikkelsen fremstillet paa det Tab. IV, Fig. Y gengivne Tempelbillede (efter Eug. Panders «Pantheon» 185) af Garuda-fyrsten med en Nagakvinde mellem sine Fuglekløer. Ved dette Billede mindes vi forresten tillige om den daglige Tribut af en Naga til Garudafyrstens Maaltid, til hvilken frivillige Udlevering Nagaerne havde forpligtet sig ved den endelige Bilæggelse af Fjendtlighederne imellem dem og Garudaerne, og som en Betingelse for Ophøret af Garudaernes vilkaarlige Nagaroverier. Dette Fredsvilkaar maatte naturligvis nøje overholdes, og det er i Grunden begge Parternes mistænksomme Vaagen over Tributens Ydelse uden alle Besvigelser og under de fastslaaede Former, der paa en egen Maade har ladet os blive ligesom Øje- og Ørenvidner til et skarpt Ordskifte fra begge Sider, der røbede os flere ukendte Træk af en inderlig Sammenvoxning hos Nagaerne af de to dem ifølge den buddhistiske Mythologie tillagte Naturer, Menneskets og Nagaslangens.

Det berømte indiske Drama «*Nâgânanda*», der ogsaa ofte fremhæves som Indiens eneste buddhistiske Drama, og som nu anses for at være fra det 7de Seculum, fremstiller helt udenfor sit hinduiske Hovedemne, i to hele Akter, V og VI, hvorledes Jimûtavâhana, en Prins af høj Stamme, som paa en Rejse til de vestlige Ghatsbjerge havde truffet paa Garuda's Maaltidsplads og de dér ophobede Dynger af Nagaers Knogler, kort efter blev Vidne til en saare gribende Scene mellem en Naga-Moder og hendes Søn, der just sled sig løs fra den grædende Moders Favntag, da han var bestemt til Dagens Tribut for Garuda's Maaltid. Inderlig rystet ved dette Syn, besluttede Prinsen øjeblikkelig at ofre sig i den ulykkelige Søns Sted og fremstillede sig frivilligt for Garuda, der strax fløj med ham til sit Hjem og begyndte graadigen dér sit Maaltid.

Inden Bevægelsen over Prinsens Bortebliven fra Fyrsteboligen og Rygtet om hans skrækelige Beslutning havde naaet Garudahjemmet, hvor Prinsens Forældre og Gemalinde ilsomt indfandt sig samt strax efter dem ogsaa den rette Naga, der var bestemt til Dagens Maaltid men nu krævede som Ret at blive ofret — var denne mere end halvt opspist og saa godt som døende. Garuda, som man nu stærkt bebrejdede den frygtelige Fejltagelse, i Stedet for Dagens ham skyldige Naga at have til-egnet sig og myrdet en hellig Prins: en Mand just i Begreb med at udføre en stor og yderst fortjenstfuld Daad, hævdede sin Uskyldighed i det skete dermed, at jo Manden selv havde tilbudt sig som Føde for Garuda, uden at denne herved havde bemærket noget usædvanligt. Men da lader Digteren i følgende Replik den rette Naga legitimere sig som det han var: Naga og Prins:

Uden at tale om Hagekorsmærket paa Brystet,  
 Er der da ikke Bug-Skjoldene paa min Krop?  
 Kan Du ikke skelne to Tunger, naar jeg taler?<sup>1)</sup>  
 Og heller ikke se min tredobbelte Hovedskærm?

Garuda indser nu til sin største Bestyrtelse Fejltagelsen og Forbrydelsen. *Jimâtavâhana's* sidste Ord er Formaning til Garuda at forandre sit hidtil førte Levnet, og paa dennes oprigtige Fortvivlelse over dette sættes Himlens Guder i Bevægelse for at tilbagekalde til Livet først den ulykkelige Prins og dernæst alle de af Garuda fortærede Nagaer, hvilket alt ogsaa lykkedes, takket være den sig jamrende Prinse-Enkes Henvendelse til Hindu-Gudinden Gauri (= Durga), hvem hun før sit Ægteskab stedse havde dyrket, og dennes Indvirkning igen paa Indra.

<sup>1)</sup> Denne Symbolik se vi ogsaa udtrykt i Tempelbilledernes Figurer af Nagaerne, alt eftersom «Slangen» paa dem blot optræder som Emblem (f. Ex. T. III, Fig. Q, R) eller mere er tænkt som identisk med Personen, levende og talende som denne, idet den livligt spiller med sin tvekløvede Tunge, snart med de to Tungespidser samlede som én Brod, Fig. N, snart udpærrede, som to Tunger (Figg. O, P).



## V.

**Garudas Bestyrtelse og Nagaprinsen efter det buddhistiske Drama «Nâgânanda» og efter Guldbrakteaterne.**

(Hertil Tavle IV.)

Ved denne Nagaprinsens korte og klare Legitimation ere vi tilbørligen blevne gjorte opmærksomme paa den væsentlige Rolle, som en Ændring i Mundens eller Tungens Form bevisligen har udøvet under Fantasiens Bestræbelser for at give sine mythiske Skabninger en Indklædning, i hvilken de lettelig skulde blive genkendte af Betragteren og forstaaede af den troende og den jevne Almenmand.

Naar altsaa nu Fordringen med eet bliver rejst om nøje Ransagelse af alle saadanne Guldbrakteater, der under et mistænkeligt Udseende af deres billedlige Figurer kunne antages at gemme helt andre Forestillinger end dem, man ved første Øjekast skulde vente under dem, og naar det endog særlig gælder at efterspore Slange-Dæmoner eller Naga-Mennesker, maa vistnok enhver, der er lidt nøjere bekendt med Fremstillingerne paa vore Guldbrakteater og disses Litteratur, til en saadan nærmere Granskning allerførst udpege de to Brakteater, hvoraf der Tav. IV, Figg. 35 og 36 gives Afbildninger.

Begge fremstille deres Hovedfigurer med menneskelige Træk i det hele, men byde os ogsaa begge det mindre hyggelige Særsyn, for ikke just at sige Grimace, at der af Menneskemunden fremskydes en lang, smal Tunge med pildannet Braadd i Spidsen. At denne Pildannelse uvilkaarligen bliver opfattet af Øjet som fremkommen ved Bestræbelsen for at gengive en Slanges tvekløftede eller tvedelte Tunge og saaledes, at begge Sidefligene af denne Tunge blive udspærrede og tilbagebøjede, og derved lettere synlige under Tungens vibrerende eller talende Bevægelse, er næsten uundgaeligt. Saa meget nærmere ligger jo en Sammenstilling af Slangetungen med en Pile-Odd, da fra Arilds Tid Tungen overalt er bleven anset som Slangens Brod

og det Vaaben, hvormed dens Gift indbringes i det ramte, i jydsk Tungemaal «blæste» Dyr. (Jfr. «Blæsorm» = Hugorm).

I hvert Fald vinder dette første Indtryk i Styrke, naar man dvæler ved en mærkelig Forskel, der er udtrykt i de to Menneske-Ansigter. Paa Brakteaten til højre, Fig. 36, er Tungen fremstrakt af en Mundaabning, der ligner den sædvanlige paa Brakteat-figureerne, medens paa Brakteaten til venstre, Fig. 35, der har et mindre menneskeligt Profil, er en triangulær Mundaabning, og denne omgrænser netop en Form af Under- og Overmund, der umiskendelig minder Zoologen om disse Partier hos en Slange. Med disse Forbemærkninger om de fælles Træk — dog blot endnu tilføjende, at begge Brakteater ere fundne i Danmark — vender jeg mig i Korthed til de særlige Forhold hos hver enkelt af dem.

Figuren tilvenstre, Fig. 35, den bevisligen i Sjælland 1842 fundne Brakteat, ses — med Undtagelse af de nævnte Træk ved Mandens Mund — at give den os fra de egentlig «nordiske Brakteater» saa velbekendte Fremstilling: et stiliseret oxehornet Dyr foran Guddoms-Skikkelsen eller, som det saa længe og saa almindelig har været udtrykt, «med et Menneske-Hoved svævende over Dyrets Ryg».

Rundt med den indre Rand har Brakteatskiven en lang Omskrift af meget tydelige, sædvanlige Brakteatruner, afdelt ved tre ulige Skilletegn i flere Partier. Denne har hidtil været uden al Betydning for de billedlige Fremstillingerens Forstaaelse, da Nordens Runologer (Stephens, Bugge) ikke have formaet at tyde den mindste Stavelse af Indskriften. De vedkende sig vel dens enkelte Runestave, men kende hidtil ikke det Maal, hvori Runerne tale. Da vi saaledes til Besvarelsen af Spørgsmaalet, om et Slange-Menneske muligvis er formummet tilstede paa denne Brakteat, ventelig for lange Tider endnu maa give Afkald paa al Hjælp fra Skrifttolkningens Side, er det heldigt for os, at Brakteaten i «Billedskrift», ifølge de ovenfor op-



lyste Træk, selv synes at give os et ret talende Vink om, at ikke blot en Naga-Personlighed med Rette i dette Tilfælde tør søges i selve Brakteatens Hovedbillede, men rent ud tør siges at være skjult i denne.

Om vi end ikke dermed ere komne saa langt, som det havde været ønskeligt, ere vi dog aabenbart komne et Skridt nærmere til Forstaaelsen af det før berørte Træk, at Brakteat-fuglene — opfattede nemlig som Garuder — saa stærkt og næsten inkvisitorisk ses at trænge ind paa visse Gudebilleder. Forhaabentlig ere vi nu ogsaa paa Vej til at øjne den rette Sammenhæng i det af Worsaae stærkt betonedede Fænomen, at (Garuda-)Fuglenes Forekomst paa Brakteaterne fornemligten findes knyttet til de nordiske Brakteater med oxehornede Dyr uden Strubeskæg, Ogsaa paa nærværende Brakteat med sine stærke Indicier for, at Guddommen var af Nagaslægt, ses Oxen nemlig uden Strubeskæg. Denne Erkendelse fører os naturligvis ikke her til en saa unaturlig Slutning som den tidligere, at rimeligvis altsaa baade Odin og Thor vare fremstillede paa vore Brakteater, men til den simple, og — fordi Forholdet næsten overalt træffes saaledes i hele det budhistiske Pantheon — mere sandsynlige, at der indenfor samme Gudevirken findes flere ulige Manifestationer af Gudekraftens Bærere, og hver af disse med et ligeledes forskelligt Udstyr af det ledsagende Dyr eller af Guddommens Fører, der til-lige er Emblemet for den tilstedeværende Guddomskraft.

Figuren tilhøjre (Tab. IV, Fig. 36), hvis egentlige Findested her i Landet ikke er os bekendt, men som i sin Tid blev indgivet til Statens ældre Museum i tre Exemplarer, har derimod et Præg, der staar mere isoleret. I Stedet for ét Dyr optræder der to ensartede Dyr, ét paa hver Side af Manden. Disse ligne noget saadanne dæmonagtige Skabninger, hvormed Mytherne ifølge flere Tempelbilleder («Bharhut» Pl. XXI, XXVIII) synes at be-folke de Kløfter og mørke, som oftest vandførende Gange og Huler

i Bjergene, der menes at tjene Nagaerne til underjordiske Boliger. De synes imidlertid begge at have været forsynede med øxeagtige Horn, thi to Par saadanne ses at ligge ligesom afrevne ved Siden af dem. Har dette virkelig været Tilfældet, da tør det næppe antages, at de fordums Bærere af disse Horn have altid mødt en fredelig Behandling. En saadan synes heller ikke Manden, saavidt man faar ham at se, at have været underkastet. I det mindste er han fremstillet paa Brakteaten uden Arme — og uden Been — og uden det sædvanlige Hoved- og Haardække, som Brakteaterne ellers give deres Menneskefigurer. Derimod findes Hovedet foroven dækket for os af en Fugleskikkelse, der minder aldeles om flere af de for Garuder antagne Fugle (f. Ex. Fig. 30 og Fig. 32, 33), men her befinder sig den ellers saa frejdige Fugl i den pinlige Situation, at den ligger paa Ryggen som krampetrukket, med opbøjet Hals og Hoved og med den ene Fod sprættende ud i Luften.

Nedad kan man vel forfølge Manden lige til Hoften, men dér synes han at være brat afskaaren og at mangle hele Bagkroppen. Paa den øverste Del af Forkroppen ses den sædvanlige længdestribede Klædning, men enestaaende er det, at Længdestriberne nedad afløses af stærke Tværstriber. Omtrent lige ud for Brystpartiet staar en «*Svastika*» eller et Hagekors. Skulde Læserne efter disse Træk og Vink endnu ikke kunne føle sig paa det rene med, hvorvidt de Enkeltheder, der ovenfor opførtes efter selve Brakteaternes Figurer, ville fuldt ud bekræfte den ved «*Broddens*» Pileskikkelse paa Halvmanden kastede Mistanke om at være en maskeret Naga, anbefaler jeg dem til mulig Beroligelse for sig selv, Led for Led, at eftergaa dem efter den Naga prinsen i Munden lagte Legitimering i selve det buddhistiske Drama *Nâgânanda*. I det fortræffelige Værk af Romesh Chunder Dutt «*History of Civilisation in Ancient India, Based on Sanskrit Literature, Rev. Edition*», Vol. II. London 1893, lyde de vedkommende Strofer i tro engelsk Gengivelse:



«not to mention the mark of Swastika on the breast»

[ganske vist er Hagekorset ikke paa selve Brystet, men lige ud for dette],

«are there not the scales of my body?»

[Tverlinierne kunne med Føje dér tages som Bugskjoldene],

«do you not count the two tongues, as I speak?»

[Tungens Pilespidser med dens to Sidehager kunne nok regnes for de to Tunger],

«nor see these three hoods of mine?»

[den tredobbelte Naga-Skærm — Tegnet paa Prinsens Højhed — er vistnok ikke til at se formedelst den dækkende Garuda, men i selve Tvangsstillingen, hvori Fuglen, efter alt at dømme, synes at maatte befinde sig — den ligner jo ganske en Fugls, der af Forfærdelse er bleven lamslaaet eller «magtstjaalen», som Almuen kalder det<sup>1)</sup> — vil det ikke synes mig unaturligt, efter Garudas Selvbekendelser, i Billedet at se Udtryk for den lammede Fugl, knuget af Forfærdelsen over dens Udaad.]

Derfor kan Billedet paa denne Brakteat, Fig. 36, sammenstillet med *Nâgânanda*-Dramaets Replikker ikke hos mig vække nogen synderlig Skrupel m. H. t. Udlægningen af dets brod- eller piltungede Mandsfigur som en formummet Naga. Heller ikke føler jeg nogen egentlig Tvivl om, at vi da i Figuren vist tør se en anden simpel og afkortet Gengivelse af de mythiske Scener, hvori Digteren indsætter sin Prins Jimûtavâhana, som det sørgelige Offer for Garuda-Fyrstens Graadighed, men tillige som det helligt blevne Middel til

<sup>1)</sup> Jeg udtrykker mig saaledes om dette Fuglebilledes Stilling og Holdning, fordi jeg i det mindste kun kender tilsvarende hertil i dem, en Hane, Høne eller anden større Fugl altid indtager, naar man gør det Kunststykke med dem — hvilket jeg i yngre Dage ofte har udført — at trylle dem fastbundne til Bordet alene ved en Kridtstreg, draget hen ad Bordpladen og i den paa Ryggen lagte Fugls skelende Paasyn fortsat fra Næbspidsen ad Midtlinien ud over Halen paa Bordet.

Ved en Slags Suggestion føler Fuglen sig bunden til Bordet og i sin Forfærdelse over at være ude af Stand til at fri sig af den magtstjaalne Tilstand, gør den længe frugtesløse, næsten krampagtige Vendinger med Hoved og Hals, just som Figuren viser.

Garudernes Forsagelse af deres tidligere Livsførelse og Tilslutning til Forskrifterne i Buddhas Lære — et gribende Emne, storartet nok til at en af Indiens store Digtere ved Kong Çilāditya II's Hof (7de Aarhundrede) derpaa har villet opbygge sine tvende Akter i det mærkelige, sandsynligvis eneste buddhistiske Drama, der er bleven os bevaret<sup>1)</sup>.

At det netop er hin, som Garuda tolkede Fugleskikkelse i en lammet og knuget Holdning, der har afgivet mig det væsentlige Moment til Fastholdelsen af det først modtagne Indtryk og den derpaa byggede Opfattelse af de billedlige Fremstillinger paa denne danske Brakteat, vil efter det ovenfor skildrede ligge klart for Læseren. En noget fuldere Berettigelse til at hævde denne Opfattelse skal imidlertid ikke lade den Læser vente længe paa sig, der vil følge en ikke just kort Kæde af Mistydninger, som vise sig knyttede til en Gruppe i Norden fundne Guldbrakteater og Guldmønter, hvilke uundgaaelig her maa drages ind med i Sammenligningen. De tjene nemlig ikke alene til at belyse hinanden, men til paa en lærerig Maade at klare flere Punkter i Brakteaternes Historie.

Den første væsentlige Kendsgerning, som her vil møde denne Læser, er den, at det ikke var en enestaaende, bizar Billed-Fremstilling, den ovenfor tolkede danske Guldbrakteat bød os, men at to andre, ligeledes meget anselige Guldbrakteater med nærbeslægtede Billed-Fremstillinger ere ved Jordarbejder komne for Lyset i Sverrige og Norge. Paa begge disse — Tab. IV, fig. 37 og 38 — mærke vi os navnlig en større Fugleskikkelse, der i Form, Stilling og Holdning ligesom gentager Fuglen paa den danske Brakteat, i hvilken jeg antog, at den af Forfærdelse lamslaede

<sup>1)</sup> «We call it a remarkable work, because it is probably the only Indian Buddhist drama which has come down to us. In this Buddhist play we find Hindu gods and goddesses mixed up with Buddhist objects of veneration. It is this which gives the work its special value». — Rom. Chunder Dutt, l. c. p. 266—67.



og ydmygede Garuda turde være fremstillet. Ligesom dér, ligger ogsaa her Fuglen nedtvunget paa Ryggen, med strakte Baglemmer og med Hoved og Hals krampagtig bøjede opad. Paa disse to Brakteater er Fugleskikkelsen dog ikke knyttet til en lemlæstet Personlighed, men hviler op imod Forbryst og Hals af et Brystbillede, som utvivlsomt forestiller en fyrstelig Personlighed, og allerede ved den nævnte Konstellation tør denne vistnok forudsættes at være en buddhavenlig, om ikke just en buddhistisk Fyrste.

En anden, ikke mindre vigtig Kendsgerning vil dernæst aabenbare sig for denne Læser, naar han nemlig, ligesom ved Selvsyn, bliver erindret om den store Ændring, der i Tidens Løb er indtraadt i visse herskende Fyrstestammers Forhold til Garuderne. Dette gælder navnlig selve Gupta-fyrsterne i deres forskellige Herske-Omraader især i det nordlige Indien fra 2det til 5te og 6te Aarhundrede eft. Chr. I flere af disse Fyrstehuse — i det mindste fra 3die til 4de Aarhundrede af — fremtræder Garuda som Stammens Symbol og Vaabenmærke, og netop i denne Egenskab ses Garuda-Dæmonen i flere Skikkelser paa disse Fyrsters særdeles talrige Guld-, Sølv- og Kobber-Mønter.

Det samme inderlige Forhold imellem Gupta-fyrsterne og Garuda fremgaar af flere til os komne Dokumenter i den ældre indiske Sprogart, der have været ledsagede med Guptaernes Segl, men ligesaa af flere isoleret fundne Gupta-«Signeter»: egentlig Gupta-Slægttavler (at sammenligne med de oldnordiske *Langfædgatal*), anbragte under et Garuda-Billede som dem, der ses paa T. IV, fig. *Æ* og Mønterne *Ø* og *A<sup>2</sup>, B<sup>2</sup>*. Ved alle saadanne Fremstillinger ere vi efterhaanden blevne fortrolige med de Skikkelser, som man under forskellige Forhold gav denne Fugle-Dæmon indenfor de af Gupta-fyrster beherskede nordindiske Omraader, og paa disse er det vi særlig i det nærmest følgende ville komme til at beraabe os.

De to større Guldbrakteater fra Sverrig og Norge, til hvilke jeg ovenfor sigtede, ere fremstillede Tavle IV fig. 37 *a, b* og fig. 38 *a, b*. Begge ses at høre til de saakaldte Dobbelt-Brakteater, bestaaende af to ved Yderranden sammenloddede eller med et fælles Ringbælte sammenholdte Guldplader (*bracteæ*), idet hver af dem er bleven forenet med en anden Brakteat eller med en Mønt af samme Størrelse. Dobbelt-Brakteaten faar derved en egen Bagside eller Fraside, med i Reglen helt forskelligt Præg fra Forsidens (den egentlige Brakteats).

Paa Forsiden ses begge disse Brakteater at bære et Fyrste-Brystbillede, tværs over hvis Hals og Forbryst der strækker sig en Fugleskikkelse lig den, som vi ovenfor saa paa Naga-Brakteaten fig. 36, og i samme for en Fugl unaturlige Stilling, nemlig liggende omkastet paa Ryggen, med stive, udstrakte Ben, med Hals og Hoved opadkrummet og med Næbet rettet imod Bustens Hals — en saa pinlig og saa tvungen Situation for en Fugl, at den fra Prægskærernes Side maa være bevidst og tilstræbt som et Udtryk for en bestemt Forestilling indenfor en ligesaa bestemt Ideekreds. Den kan derfor umulig tænkes fremstaaet ved en Prægers Misforstaaelse eller Miskendelse af Spænder, Knapper eller lignende Prydelser paa et ham foreliggende Fyrstebillede eller i det hele naturligen forklares ved en tankeløs Ubehjælpssomhed fra Prægerens Side, saaledes som flere end én af Nordens Oldforskere endnu — og uden at blues — skildre Sammenhængen for deres Læsere eller deres Tilhørere.

Omkring Brystbilledet eller Busten hvælver sig paa begges Forsider en Indskrift, udført med særegne Skriftegn, der knap nok synes beslægtede med hinanden og, vel at mærke, paa ingen af dem er den med de sædvanlige Brakteat-Runer.

Om begges Frasier finde vi bemærket allerede i tidligere Beskrivelser af hver enkelt af dem, at Forsidens Præg er bedre udført end Frasidens, og altsaa allerede derved faa vi et Vink om at være lidt forsigtige i vor Opfattelse af de to Siders



Sammenhørighed til den Enhed, som Forside og Bagside af en almindelig tvesidig Mønt ellers pleje at danne. Den kunde jo let være en senere tilvejebragt, tilfældig eller afpasset Forening af to i Størrelse nogenlunde overensstemmende Guldplader med Præg.

Det er derfor baade tilladeligt og raadeligt, at vi behandle saadanne Dobbelt-Brakteaters Forsider for sig og Frasierne for sig, og derefter senere drøfte deres indbyrdes Sammenhæng, hvis en saadan virkelig har været tilstede og endnu er til at udrede.

Af disse to mærkelige Brakteater er, som anført, den ene funden i Sverige, 1817, den anden i Norge, 1872, altsaa har hvert af de 3 skandinaviske Lande meget længe kunnet fremvise i det mindste een Type af Guldbrakteater med denne ejendommelige Fugleskikkelse. Men medens den danske enkelte Brakteat, mig vitterligt, ikke før har været Genstand for en nærmere Omtale eller Udlægning, har baade den svenske og norske Type fremkaldt gentagne Drøftelser og Tolkninger, og om disse end tildels, paa Grund af de ovennævnte Ligheder mellem dem, have været fælles for begge, har dog derved enhver af dem faaet ligesom sin egen litterære Historie. Hver for sig byder interessante Episoder i Brakteat-Fænomenets Historie — og i disse aabner der sig da samtidigen lærerige Indblik i Oldforskningens mange Genvordigheder med Brakteaterne og med de Fordringer, som uundgaelig maa stilles til en videnskabelig Undersøgele af dem, hvis man vil, om ikke naa til, saa dog nærme sig til en Slags Forstaaelse af dem. Derfor bør enhver af disse to vigtige Brakteater her i passende Korthed fremstille sin Historie for Læseren og hver fremføre sine Ankepunkter over de Miskendelser, der ere blevne dem til Del næsten lige fra det Øjeblik, de bleve fremdragne af Jorden.

Den ældst bekendte af dem er den T. IV fig. 37 afbildede, funden 1817 i Juli Maaned ved Gaarden Tunalund i Hjesta-Sogn i Upland,  $3\frac{1}{4}$  Mil fra Upsala, og allerede samme Aar beskreven i det ældre svenske Tidsskrift *Iduna* af Prof.

Schröeder og dér gengivet i en erkendelig, men ikke tilfredsstillende Figur. I Aaret 1842 blev den anden Gang og udførligere beskrevet fra Danmark i Prof. Finn Magnusens store Værk *Runamo* og dér afbildet Tab. XII, fig. 9 efter en ny Tegning, udført af Arkivtegneren ved Riksmuseet i Stockholm — hvor Brakteaten er opbevaret — og under Tilsyn af vor Museumsdirektør J. C. Thomsen, som da var i Stockholm. At Brakteatens egentlige Brystbillede sluttes nedentil med Figuren af en stor Fugl, som bøjer Halsen opad samt Hovedet fremad mod «Krigerens» «Skuldre», erkendtes allerede da til dels klart af Finn Magnusen (l. c. S. 264), men dette miskendtes senere (Ann. N. O. 1855, S. 286) i Thomsens korte Karakteristik af Brakteaten og dens Afbildning i *Antiq. Atlas T. I, fig. 17*, for hvilken dog ogsaa den ovennævnte Tegning ligger til Grund. Navnligen blive her hverken Fuglens Omrids eller de fremstrakte Baglemmer tydelig gengivne. Dette er derimod bleven vel iagttaget ved d. Kgl. Oldskrift-Selskabs, efter samme Tegning udførte Træsnitsblok, benyttet af Dr. Soph. Müller til dennes bekendte store Arbejde «Dyre-Ornamentikken» (Aarb. f. 1880; fig. 9, S. 212—13). Men den aabenbare Mangel paa Forstaaelse af Brakteatbillederne i Almindelighed, der udtaler sig i «Dyre-Ornamentikken», lader sig selvfølgelig ikke uden bestemte Vidnesbyrd i Forfatterens særlige Udtalelser om nærværende mærkelige Brakteat. (Særtr. S. 29.)

I fuld Samklang med den af Forgængere idelig fremsatte Opfattelse af de billedlige Fremstillinger paa Guldbrakteaterne, at de kun vare Nordboernes barbariserede Efterligninger samt ved Kopieringen mere og mere fremskredne Forvanskninger af Prægene paa romerske Mønter og Mindepenge fra den senere Kejsertid, kom Redegørelsen i 1880 for denne Brakteats Fremstillinger til at lyde saaledes<sup>1)</sup>:

<sup>1)</sup> For at forebygge mulig Misforstaaelse, bedes Læseren vel erindre, at, som overalt i Afhandlingen, saa ogsaa her alle Fremhævelser med



«Hvorledes man opfattede de fremmede Billeder, ses klart af de barbariske Efterligninger af romerske Mønter. Totalindtrykket gjengaves med en Samvittighedsfuldhed og Omhu, som endog førte til, at Indskriften efterlignedes ved meningsløse Tegn; men Detaillen kunde Barbaren hverken se eller gjengive. Undertiden opstod der Misforstaaelser under Kopieringen; saaledes fattede det udannede Øie ikke, at det var Kappen med Fibulaen ved Skulderen, som var fremstillet paa Keiserens Brystbillede; i Efterligningen blev dette Parti til en Fugl, som ligger sammenkrøben under Menneskehovedet (Fig. 9)\*). Slikt vidner ikke om en phantasi-fuld Opfattelse eller en selvstændig Forstaaelse; det er kun en Mistydning, fremkaldt af Mangel paa Evne til at opfatte det fremmede Kunstværk. \*) (Jvfr. C. A. Holmboe: Guldmynten fra Aak, i Christiania Videnskabs-Selskabets Forhandlinger 1874.)»

I 1896 bringes efter 16 Aars Forløb den danske Læseverden endnu den samme uheldige Brakteat-Historie tiltorvs (Soph. Müller: Vor Oldtid. 12—13 Lever. S. 604), og oplyst ved samme Figur (fig. 369), men i følgende Indklædning:

«Egentlig kopierede ere dog disse Bracteater ikke; idetmindste kjendes ingen ganske tilsvarende Møntpræg. De maa snarere kaldes en fri Gjenfremstilling af, hvad der var seet. Hvor mærkelig, paa den ene Side tro efterlignende, paa den anden Side frit nydannende man bar sig ad, viser fig. 369 (= f. 9, Aarb. 1880). Hovedformen i Keiserbilledet er ret nøie fulgt; men det runde Spænde paa Skulderen med derfra udgaaende Kappelig fristede Forfærdigeren til at gjøre et Fuglehoved og nu lagdes der — fuldstændig meningsløst — en hel Fugl, med Ben og Hale ind i Busten, uden at dennes Form dog herved forandrede. Af saadanne Efterligninger er der ikke fundet faa, knyttende sig til Mønter og Medailloner fra 4de og 5te Aarh.»

I det rigtige, der maatte indeholdes i disse to Udtalelser om Brakteaterne, er der i hvert Fald indblandet saa meget urigtigt, at dette af Hensyn saavel til Sandheden som til den

---

spærret Skrift maa opfattes som hidrørende fra dennes Forfatter (Stp.), naar ikke andet er udtrykkelig angivet.

almindelig herskende Miskendelse af Brakteaternes Historie ikke længere bør hengaa upaataalt, men gribes og vises tilbage.

Det er naturligvis ikke uden en vis Tilfredsstillelse og Paaskønnelse, at vi i Ytringerne ovenfor se de sædvanlige Udtryk om den paastaaede Kopiering af de romerske Kejsermønter paa en Maade stærkt dæmpede ved den Tilstaaelse, at Brakteaterne jo vistnok ikke ere at anse som egentlige Kopier af disse, og at «der i det mindste ikke kendes ganske tilsvarende Møntpræg», saa at «de snarere maa kaldes en fri Genfremstilling af, hvad der var set». Men naar disse Ord ifølge Tankegangen i de næste Sætninger nødvendigvis kun kunne suppleres som en fri Genfremstilling af, hvad der var set paa de romerske Kejsers Mønter og Medailloner, rigtig nok mindre frit, hvad selve Kejserbilledet angaar, men mere frit — og efter Forfatterens Skildring at dømme, endog for en Genfremstilling aldeles utilladelig frit — hvad Detaillen eller Enkelthederne i Brakteatens hele øvrige Udstyr vedkommer, saa maa de alligevel imødegaaes med den bestemteste Protest og godtroende Læsere advares imod den Fælde, der her ligger. Den er nemlig saa meget mere skjult for en saadan Læser, som Forfatterens tilføjede Henvisning («jvfr. C. A. Holmboe: Guldmønten fra Aak i Chr. Vid. Selsk. Forhandl. 1874») ikke med det ringeste Vink lader ham forstaa, at just denne Afhandling af Holmboe — tværtimod det, man snarest maatte formode tilsigtet ved Henvisningen — indeholder en velbegrundet og for sin Tid fuldstændig Imødegaaelse af Dr. S. Müllers foranstaaende raske og aldeles urigtige Ytringer om denne Brakteat. Læseren vil nemlig af dette Holmboes Indlæg erfare, at han her ikke blot tager Afstand fra Oldforskernes almindelige Anskuelse om Brakteatbilledernes Afstamning fra Præget paa de romerske Kejsermønter og selve Brakteaternes Fabrikation i Norden, men udtaler sin berettigede Forundring over, at man har kunnet tillægge en Stempelskærer eller Gravør den Misforstaaelse, at han skulde have gengivet det



supponerede Kejserbilledes Skulderspænde og Kappefflig som en paa Ryggen liggende større Fugl, og endnu mere over den Paastand, at paa denne Brakteat var Kejsermøntens Indskrift «*efterlignet ved meningsløse Tegn*». Holmbøe, der var Professor i de orientalske Sprog og Antikviteter ved Kristiania Universitet, meddeler jo her igen, hvad han 16 Aar tidligere havde publiceret i Aargangen 1858 af de samme videnskabelige Forhandlinger S. 192 flg., at denne Indskrift er udført med de ældste indiske Skrifte tegn, brugte paa Stenmonumenter og Mønter fra 2det Aarhundrede f. Chr. og indtil 5—6 Aarhundrede efter Chr. Dog ikke alene dette, men at Skrifteegnene ere med saa skarpe og bestemte Træk, at det ikke er tænkeligt, at de kunde være prægede af nogen, der ikke var bekendt med det indiske Alfabet. Saalænge de Oldforskere, der ville forsvare den Paastand, at Guldbrakteaterne have deres oprindelige Hjemstavn her i Norden, ikke se sig i Stand til at afkræfte de to anførte Præmisser, hvorpaa Holmbøe byggede den Slutning, «at Brakteaten er af indisk eller indopersisk eller maaske indobaktrisk Oprindelse og at den maa skrive sig fra et af de nærmeste Aarhundreder før eller efter Chr. F.», vil deres Sag være tabt. Hans Bevisførelse lader sig ikke tie ihjel eller tie til Tavshed; dertil ligge de Kendsgerninger, som den støtter sig til, altfor aabenbare for alle dem — og de ere ikke saa faa — der ligesom jeg i deres Interesse for Brakteaterne have søgt Sammenligningspunkter fra de mange i «*Ariana antiqua*» og andre Steder afbildede Mønter fra Nord-Indien. Ogsaa har Hr. Dr. Dines Andersen, hvis Specialitet, som bekendt, er den indiske ældre Literatur, udtalt for mig sin Overbevisning om, at Bogstavtegnene paa Brakteaten hørte til et oldindisk Alfabet. Netop herom turde der heller ikke med Rette være Tvivl efter den trykte Udtalelse i det engelske Asiatiske Selskab, som Datidens store Mester i Dechifreringen af oldindiske Indskrifter, Professor i Sanskrit ved Londons Universitet, Horace Hayman Wilson havde tilsendt Prof. Holmbøe

som Svar paa hans Meddelelse om denne Brakteat, ledsaget netop med den Tegning af den, som var optaget i Ant. Atlas T. I., fig. 17. Slutningslinierne lyde: «A still more remarkable circumstance» [end selve Brystbilledet med dets Udstyr] «is the presence of an inscription in front of the head in the oldest form of the Indian alphabet, the letters of the monuments of Priyadasa» [ϔ: Asoka] «at Delhi and Girnar of the third century before our era. There is no doubt whatever of their identity.»<sup>1)</sup>

Efter disse Vidnesbyrd (l. c., S. 109, Note) for den svenske Brakteats Herkomst fra det nordvestlige Indien, kunne vi foreløbigen forlade den, og tage dens norske Slægtning for os, som den skildres i Christiania Vid. Selsk. Forh. 1872.

Denne først i Aaret 1872 fundne og anførte Sted af Prof. Dr. O. Rygh beskrevne og afbildede Guldbrakteat (her gengivet T. IV., Fig. 38 *a* og *b*) er sædvanlig kaldt Aakmønten, efter Gaarden Aak, Grytens Sogn, Romsdals Amt, hvor den i Forening med flere andre Oldsager fra den ældre Jernalder fremkom ved Aabningen af en Grav fra dette Tidsrum.

Ligesom den foregaaende viste den sig at være en Dobbeltbrakteat, og paa dennes Forside eller Advers saas altsaa det ovenfor antydede Brystbillede og tværs over dettes Bryst og Hals den ofte omtalte paa Ryggen liggende Fugleskikkelse. Efter den gængse Opfattelse i Oldforskningen, at Brakteaternes Billeder vare Afspejlinger af de romerske Kejseres Mønter og Medailloner antog ogsaa Rygh at have her et Billede for sig, der kunde betegne en Kejser i al Almindelighed. I dette Tilfælde mente han endog af Reversens Billeder aldeles utvivlsomt at kunne paavise Brakteatens Præg i Keiser Magnentius' Mønter, og endnu mere umiddelbart i et Præg paa disse, der kun fandtes brugt i det korte Tidsrum fra 350 til 353 efter Chr. Derved vilde denne Brakteats Herkomst og Ned-

<sup>1)</sup> Indskrifter med de samme indiske Skriftegn vil Læseren finde paa den jordfundne Broncebuste af en Nagafyrste, Tab. III, fig. *N*, og paa Søjlen med Naga-Kongens Billede fra Bharhut, Tab. III, fig. *P*.



læggelse unægtelig synes langt nøjere og sikrere tidsbestemt end nogen anden hidtil kendt Brakteats.

Men hvor lidt nøjeregnende man i det hele dengang var med de Fordringer, man stillede til den Overensstemmelse imellem Person-Billeder eller Scenefremstillinger, der hævdedes som Bevis for at disse vare mere eller mindre umiddelbare Kopier af hinanden, røbede allerede Prof. Ryghs Bemærkninger om denne Brakteats Advers og Revers. (S. 351.)

«Dennes Præg holder sig, som allerede bemærket, endnu temmelig nær til Originalen, men det er dog aabenbart, at Stempelskjæreren slet ikke har forstaaet Betydningen af det, han efterlignede. Dette viser sig allerede i den Maade, hvorpaa han har gengivet de to Gudinder med Trofæet paa Reversen, og endnu tydeligere i Om-skrifterne. I dem har han ikke engang gjort noget Forsøg paa at afbilde de romerske Myntomskrifter, som han maa have havt for sig; han har ladet sig nøie med at give noget, som havde en overfladisk Lighed med romersk Skrift.»

«Adversen viser, hvorledes en saadan Efterligningsmaade kunde føre til Bracteapragene, idet den gav Fantasi frit Løb og aabnede Rum for Forestillinger, som havde en ny, for det romerske Forbillede aldeles fremmed Mening. Bustens Hoved er en ret god Efterligning<sup>1)</sup> (<sup>1)</sup> det har ogsaa den sjældne Eiendommelighed fælles med Magnentius' Monter, at det mangler Diadem), men den paa Originalen opstaaende Flig af Kappen bagtil er bleven forvansket til et Fuglehoved med Næbbet vendt mod Bustens Nakke, ligesom Behandlingen af Kappen idet hele stærkt nærmer sig til Bracteastilen.»

Disse Ord af Prof. Rygh i 1872, med den dertil hørende Henviſning i Anmærkning 1, S. 352 om Ligheden mellem Fuglens Stilling paa denne Brakteat og Fuglens paa den ovenfor omtalte svenske Brakteat (Ant. Atl. I, fig. 17, vor Tavle IV, fig. 37) er det altsaa, som Direktør, Dr. Sophus Müller helt ubetænksomt har ladet genlyde i Udtalelserne i «Dyre-Ornamentikken» (1880) og i «Vor Oldtid» (1896), uheldigvis tillige i Udtryk, der fra denne Forfatters Side allerede da maatte vise sig meget uberettigede; jfr. for Adversens Vedkommende det «meningsløse», han som Epitheton tillægger baade Ind-

skriftens Bogstav-Tegn, og Fuglebilledets Figur og Stilling, thi hverken m. H. t. det ene eller det andet af disse har han røbet den ringeste Forstaaelse af Prof. Holmboes Oplysninger. Urimeligheden af den gentagne Insinuation imod Stempelskæreren, at denne grovelig havde misforstaaet et ham formentligen forelagt Kejserbilledes Kappfold og Skulderfibula og omdannet disse Dele til Fugleskikkelsen, havde allerede Holmboe ligeledes paatalt, da den første Gang fremsattes. Efterat jeg i det kgl. Mønt- og Medaille-Kabinet med velvillig Bistand af Hr. Assistent, Dr. phil. C. Jørgensen gentagne Gange har sammenlignet Aak-Brakteaten med de nedenfor af Prof. Rygh citerede tvende Afbildninger af Keiser Magnentius' Mønter i Henry Cohens store Værk — dem jeg for Læsernes Skyld til umiddelbar Sammenligning har ved Fotografiens Hjælp ladet gengive paa samme Tavle IV, figg.  $C^2$ ,  $D^2$ ,  $E^2$  — synes mig en saadan Mistanke i alle Henseender ubegrundet og unaturlig. Den foran paaviste Fugleskikkelse med et lignende Udseende, i lignende Rygleje og med samme Holdning paa en dansk Brakteat af et ellers helt forskelligt Præg (Tavle IV, fig. 36) skal ikke gøre den fremsatte Insinuation om Fibulaens og Kappfoldens Omdannelse mere forstaaelig, eller i det hele hjælpe Aak-Brakteatens Advers til at minde om nogetsomhelst i de romerske Kejseres Møntpræg.

Men det viser sig, at dette vil ogsaa have sine store Vanskeligheder for selve Reversens Vedkommende, uagtet just denne — men rigtignok et Kvart-Aarhundrede tilbage i Tiden — forledede Norges udmærkede Oldgransker, Prof. O. Rygh til endog at antage sin «Aakmynt» (l. c., S. 354):

«for en Efterligning paa første Haand, d. v. s. gjort umiddelbart efter en romersk Original. Originalen lader sig i dette Tilfælde heldigvis paavise med fuld Sikkerhed ved Hjælp af Reversens Præg. Ved at gjenneemgaae Cohens store Værk over de romerske Keisermynter vil man kun finde een eneste Typ, som kan have tjent som Mønster for dette, men som ogsaa paatageligt er Mønsteret; det er Reverspræget paa de i 6te Bind, S. 329, Nr. 11—16 og



S. 340, Nr. 4—7 beskrevne Mynter: *Victoria* og *Libertas* holdende en paa en høi Stang fæstet Trofæ imellem sig.»<sup>1)</sup> «Dette Præg har kun været brugt i ganske kort Tid, i Aarene 350—353 eft. Kristus. Det er nemlig eiendommeligt for den mellem disse Aar regjerende Keiser Magnentius og Medregent Degentius.»

<sup>1)</sup> «Afbildninger med dette Præg findes paa Pl. X i samme Bind Nr. 4 og 15».

Sammenholder nu Læseren Reversen paa disse Magnentius-Mønter (gengivne i  $\frac{1}{1}$  Størrelse) med *Aak*-Guld møntens Revers fig. 38 *b* paa samme Tavle, da vil han utvivlsomt indrømme, at der ved første Øjekast er visse paafaldende Overensstemmelser i begges Præg, ja selv tilsyneladende Ligheder i enkelte Partier. Paa et Tidspunkt, da Oldforskerne ikke husede den ringeste Tvivl om den fulde Gyldighed af deres Hypothese, at Guldbrakteaterne nedstammede fra de senere Kejsers Mønter i Kraft af mere eller mindre tro eller heldige Efterligninger af disse — vil han derfor ikke med Rette kunne undre sig over, at Prof. Rygh med *Aak*-møntens Revers for sig kunde antage, at han stod overfor en umiddelbar Kopi af Reversen paa en af Magnentius' Mønter eller Medailler. Med endnu mindre Ret vil han undre sig herover, hvis han særlig har fæstet Øjet paa den centrale Del af Præget: de tvende Personer, der holde den saakaldte Trofæ eller Seierstegn imellem sig; deri ser jo Prof. R. det egentlig betegnende for en Gruppe af Magnentius-Mønterne.

Udenfor dette midterste Parti havde Prof. R. dog selv strax paavist store og sære Afvigelser, som vanskelig kunde forklares, dersom Brakteatens Præg skulde gælde som en Kopiering af Reversen paa disse Kejser-Mønter. I Stedet for disses tydelige, til Prægets Billeder sig sluttende Omskrift, der med store romerske Initialer betegner Trofæens to Holdere som «Sejrens» og «Frihedens» Gudinder:

VICTORIA AUG(ustorum) og LIB(ertas) ROMANOR(um)

ses der saaledes paa Brakteaten kun en Omskrift med tilsyneladende romerske Bogstaver, satte snart i retvendte, snart i

omvendte Stillinger, uden at danne noget hidtil forstaaeligt Ord eller Stavelser af dette. Söm Lydtegn ere disse Tegn derfor vel neppe svarende til de romerske Bogstaver, hvilke de mest ligne. Selve Tegnene ere dog dybtprægede og synes ikke usikre eller famlende. For en rigtig Gengivelse af Bogstaverne synes der altsaa ikke at have været nogen Hindring, hvis en Kopiering af Mønternes Omskrift havde været tilstræbt.

Med den samme Art af Bogstavtegn finder man Mønt-Reversens Underskrift TR (formodentlig Møntstedet?) afløst med tre Tegn, der ligne et O indsat mellem et omvendt C og et retstaaende C, og et O-lignende Kredstegn staar højt over Midtfiguren paa Brakteaten, medens noget tilsvarende mangler paa Mønten. Heller ikke heri røbes der altsaa nogensomhelst Tendens hos Brakteatens Præger til at have villet kopiere Mønten, medens paa den anden Side den Bestemthed, hvormed Tegnene ere indskaarne i Stempleet, heller ikke lader Betragteren i Tvivl om, at Prægeren jo har ment, at det han prægede, vilde være fuldt forstaaeligt for dem, der skulde forstaa det.

Indenfor de nævnte Randskrifter møder Læseren paa Mønten to Holdere af Trofætegnet og paa Brakteaten ligesaa to, men mindre Holdere af et ved første Øjekast noget lignende, dog i Virkeligheden ved roligere Betragtning grundforskelligt Tegn. Ved nøjere Eftersyn og Sammenligning svinde endog alle de tilsyneladende Ligheder mellem Møntens og Brakteatens to Sæt Holdere aldeles bort. Brakteatprægeren har nemlig hverken udstyret sine to Holdere med de Attributioner, Møntstempleet tillægger dem: Victoriafigurens Vinger paa Ryggen og Palmegren i venstre Arm, samt Libertas-Figurens saakaldte *Sceptrum transversum* i venstre Arm, ej heller har han fremstillet dem i romersk Kvindedragt — men i en ikke-romersk Dragt.

Hvad endelig selve Trofætegnet angaar, da svarer Møntens aldeles til Navnet, da det gengiver en sædvanlig romersk Sejerstrofæ med en Krigerrustning, Vaabenkjortel om Trofæ-



stangen, paa dennes Top en Krigshjelm og paa hyer af Tværstangens Arme et kreds rundt Skjold og derfra nedhængende Festløv. Med alt dette viser det paa Brakteaten for en Trofæ ansete Tegn i Grunden ikke den mindste Lighed, saa det ikke paa nogen Maade kan antages kopieret efter et saadant. — Derimod har det en paafaldende Lighed — hvad allerede Holmboe havde med Rette betonet — med det Sindbillede, som de nordindiske, mægtige Gupta-Fyrster havde adopteret som et Slags «Stamme-Vaaben», og som bestod af et Billede af Garuda-Fuglen, set forfra og stillet paa en høj Fanestang og denne holdt opret ved en eller to Holdere.

Den norske Aak-Mønt eller -Brakteat synes altsaa ikke — saaledes som man havde fremsat det — ved sin Revers at kunne just med Rette hævde sig en Oprindelse indenfor det romerske Kejserdømmes Omraader; snarere peger Reversens Gupta-Fane hen paa en Herkomst fra de samme nordindiske Egne, som antydedes ved den svenske Brakteats oldindiske Omskrift.

Et Par Besynderligheder i Reverspræget turde i denne Anledning fortjene en særlig Omtale. De to punktlignende Smaakredse, der ses paa begge Sider af Fuglekroppen paa Brakteatens Fanetegn, findes ogsaa mere eller mindre tydelige paa et stort Antal af Gupta-Guldmønternes Fanetegn, saaledes som den paa T. IV med  $F^2$  betegnede Figurrække af Garuda-Fanetegnet fra disse Mønter vil vise dette. Men det vides, at Gupta-stammen, der undertvang de indoskytiske Herskere, deler sig igen i to Hovedgrene Solens og Maanens, og at den første Gren betegnedes paa dens Mønter med en fuld Kreds (en Sol) om eller over Gupta-Fanetegnet, den anden, lidt lavere Gren, derimod ved en Halvmaanefigur over dette. Blandt de paa T. IV fig.  $F^2$  givne Figurer af Fanetegnet fra Guldmønterne vil man se i det mindste een med dette Halvmaanetegn, og Møntudstæderen er vistnok i dette Tilfælde antydet at være af Maanegrenen. Til Solgrenen turde

derimod Udstæderen af selve Aakmønten have hørt, hvis det Kredstegn, der ovenfor saa gaadefuldt for os var stillet højt oppe over Gupta-Fanctegnet, kunde finde en naturlig Tydning i denne Antagelse.

Er disse Bitegns Sammentræf her kun rent tilfældigt?<sup>1)</sup>

Det Resultat, at ogsaa den norske Brakteat mentes at henpege paa Nordindien som dens Hjem, vil maaske synes mange overraskende, men, i og for sig selv, vil det ikke kunne synes urimeligt, saafremt «Aakmønten» dannede i Norge et ene-staaende Fund af den Art. Men hvad her ganske vist vækker en Betænkelse, er, at der, som Professor Rygh steds. S. 350

---

<sup>1)</sup> For mig personlig traadte den gennemgaaende Mangel paa egentlig Lighed mellem Aak-Brakteatens Præg og Fremstillingerne i Præget paa de anførte Guldmonter af Kejser Magnentius endnu stærkere frem, da jeg i den kongelige Mønt- og Medaille-Samling ved Bestyrelsens Villie blev sat i Stand til under de gunstigste Forhold at kunne sammenholde Billedet af Aakmønten med en hel Række Magnentius-Mønter af just det Præg, hvortil Aakmøntens var ment at svare. I denne udsøgte Række fandtes hver enkelt Mønt at repræsentere en ny eller anden Udmøntning enten med et andet Stempel eller fra et andet Møntsted, og i det mindste en halv Sneg af dem hørte til den mindre i vor Figur  $E^2$ , T. IV, afbildede Størrelse. Da de fleste af disse vare særdeles skarpe i Præget, bleve de for min Sammenligning saa meget mere belærende, idet de viste den Skala af indbyrdes mindre Afgivelser, der kunne forekomme indenfor det, der unægtelig maatte kaldes ét og samme Præg.

Til en bestemt Opfattelse af Aakmøntens Præg fik jeg paa den anden Side den velvilligste Bistand fra dennes første Beskriver, Prof., Dr. O. Rygh, Direktør for Christiania-Museet, i hvilket dette, efter min Mening, særdeles vigtige, historiske Aktstykke er opbevaret. Ikke alene skylder jeg Prof. Rygh den oprigtigste Tak for al den Imødekommen, hvormed han besvarede gentagne Henvendelser om flere Oplysninger, jeg ønskede fra selve Originalen i Museet, og for Tilladelsen til at erholde denne fotograferet i naturlig og i dobbelt Størrelse samt for Tilsynet med disse fortræffelige Fotografiers Udførelse, men tillige en hjertelig og særlig Tak for Tilføjelsen af gode Afgnidninger i Tinfolio af begge Brakteatens Sider og ikke mindst for det mig senere sendte Tilbud, at ville, hvis jeg ønskede det, besørge for mig en galvanoplastisk Afstøbning af Aakmønten, et Tilbud, som med største Tak blev modtaget. Den vellykkede Afstøbning er netop kommen tidsnok til at støtte mig i min oven givne Fremstilling.



har erindret os om, fra Norge ogsaa er kendt tre andre Brakteater, der hver for sig, ligesom Aakmønten, stammer fra ældre Jernalders Grave, og ligesom denne ere af Arkæologerne blevne ansete for at være: «Efterligninger, og, saavidt deres Mønstre kunne paavises, gjorte efter Mønter af Constantin den Stores nærmeste Efterfølgere».

Det vil derfor ikke være en uberettiget Fordring til os, ogsaa i denne Sag at tage disses Vidnesbyrd med i Betragtning. Kan det nemlig vel synes rimeligt, at de under saa ensartede Forhold, baade hvad Tid og Rum angaar, af Norges Jordbund fremdragne fire Guldmonter — alle med Øskener, for at blive Bæresmykker — skulde fra saa helt forskellige Verdens-Kanter være indbragte i Landet? Kunde der da ikke muligvis ogsaa for disse tre Brakteaters Vedkommende være Grund til at formode en eller anden Mistydning i H. t. det Slægtskab med romerske Kejsermønter og den Nedstamning fra disse, man hidtil havde tillagt dem? Var det ikke endogsaa tænkeligt, at de ved flersidigere Betragtning kunde komme til, direkte eller indirekte, at afgive et Vidnesbyrd om, at det vist var et rigtigt Resultat, hvortil Aakmønten havde ført os? — Derfor maa her nødvendigvis lidt nærmere gøres Rede for deres Forhold og Beskaffenhed.

De tre af Prof. O. Rygh anførte Brakteater, ere:

«Gunheim-Saude-Mønten» fra Nedre Telemarken;

funden 1776 (= Ant. Atl. Tab. I, f. 5; Aarsb. 1868, S. 144; Montelius Jernald. S. 37).

«Midt-Mjælde-Mønten» fra Haugs Prgd. i Nordhordland;

funden 1817 (= Urda I. 193, Pl. 7, f. 13; Ant. Atl. T. 1, f. 15).

«Hove-Mønten» fra Vik Prgd. i Sogn;

funden 1831 (= Urda I. 181; jfr. 300; Pl. 7, f. 15; Ant. Atl. Tab. I, f. 14).

Af disse mener jeg, at vi først maa tage Forhør over de to sidstnævnte, da deres Reverspræg, hvorpaa alene Gisingen om Forholdet til Kejsermønterne hviler, staar i et særlig nært Slægtskab med Reverspræget af Tunalunds-Brakteaten,

og vi ovenfor S. 51 midlertidigen udsatte at behandle denne svenske Brakteats Revers sammen med dens Advers. Den var jo en Dobbelt-Brakteat, og paa en saadan turde man ikke uden videre forudsætte en oprindelig eller planmæssig Sammenhæng mellem Forsidens og Bagsidens Fremstillinger eller mellem deres Ind- og Omskrifter. Derhos beder jeg erindret, at jeg nyligen med Holmboe fastholdt, at baade Forsidens Omskrift paa den svenske Brakteat var med Asoka-Skrifttegn eller oldindisk Skrift og at dens billedlige Fremstilling maatte sammenføres med Aakmøntens og følgelig, at begge vare Indklædninger for indisk-buddhaiske Forestillinger. Naar jeg nu, faa Linier ovenfor, udtrykkelig nævnte ikke blot et Slægtskab, men et nært Slægtskab imellem samme Dobbelt-Brakteats Reverspræg og Reverspræget paa de to af Prof. Ryghs her nævnte Guldmonter, der alle just ifølge Reverspræget vare blevne ansete for Efterligninger af senere romerske Kejsermønter, saa staa vi jo aabenbart over for et neppe ventet, men desto mere spændende Forhold. Den selvsamme Slags Mistanke, som vi før indrømmede, at Ryghs to norske Guldbrakteater med deres Revers kunde rejse imod Tydningen af Aakmyntens nordindiske Oprindelse, den rejser altsaa nu Reverspræget paa Dobbeltbrakteaten fra Tunalund imod sammes Advers-Præg og imod Tydningen af det Hjem, vi naturligvis maatte tilkende Brakteaten ifølge Adversens utvivlsomme oldindiske Omskrift om Billedet. At allerede den om Buddhisme mindende Fugle-Skikkelse — idet den tolkedes som en Garuda — vidnede i samme Retning, vil man erindre.

Af dette Dilemma med dets dobbelte sig krydsende Modsigelser mener jeg imidlertid at vi baade nemt og uden lange Omsvøb kunne komme ud, naar vi som besindige Forskere, der ikke forud ere indtagne af herskende Hypotheser, nøjere veje de Grunde, hvorpaa man i Decennier, ja næsten det hele Seculum igennem, har ment at kunne bygge sikre Slutninger om den Herkomst, det efter en Mønts eller en Brakteats Præg kan



være berettiget at tillægge hin eller denne, og atter igen fra en saadan formentlig Herkomst at drage nye Slutninger om de Veje, ad hvilke Mønten eller Brakteaten maatte være kommen, direkte eller indirekte, til Landet eller Stedet, hvor den tilsidst blev funden.

I Virkeligheden er der for begge de her omhandlede Brakteaters Vedkommende kun anført rent almindelige og ingen specielle Møntligheder med bestemte Kejsermønter og ikke engang saadanne Skinligheder, som dem Aakmønten med en vis Ret kunde siges at frembyde med Magnentius-Mønterne.

Professor Rygh indskrænker sig til om begge at anføre (S. 351, Anm.):

«Mynten fra Midt-Mjelde er, som Dr. Hildebrand har paa- vist, Efterligning af et Præg af Valentinian I (364—375; Af- bildning af Præget hos Cohen VI, Pl. XIII, 2).» — «Med Hensyn til Mynten fra Hove forekommer det mig rimeligt, at søge dens Grundtyp i det paa Keisermünterne meget almindelige Revers- præg: Keiseren tilhøst med Landsen rettet mod en paa Knæ lig- gende Fjende (see f. Ex. Cohen VI, Pl. VI, 56 [Constantin II], VII bis, 104 [Constans], X, 14 [Decentius]). Forvanskningen vilde vistnok isaafald allerede være temmelig stærk, og det kunde anføres imod Formodningen, at Brystbilledet paa Adversen tvert- imod er en ret tro Gjengivelse af Keiserbusterne paa de romerske Mynter.» — — — «I hvert Fald (slutter Prof. Rygh denne An- mærkning) er Reversen aabenbart et meget raare Arbeide end Adverspræget.»

Jeg finder derimod Prægene paa dem langt nærmere stemmende med meget gængse Præg paa baktriske og grækobaktriske Mønter, og hvad der især ved Sammenligningen falder i Øjet, er en stærk Lighed i Prægets Stil og Udførelse. Heri røbes nemlig den samme svage Udvikling af teknisk Kunstfærdighed, og dog utvivlsomt tillige en Paavirkning, nærmere eller fjærnere, af klas- sisk Kunst; begge Trækkene komme tilsyne i Hestens og Kri- gerens (eller Fyrstens) Figur og Holdning, ligesom i hele Kompositionen. Alt dette er ikke uforstaaeligt, naar man er- indrer, at efter Alexander den Stores Erobring af Nordvest-

Indien forblev Baktrien et helt Aarhundrede under græsk Herredømme og i de nærmest følgende Aarhundreder beherskedes det delvis af halvgræske, grækobaktriske og græko-indiske Fyrstestammer.

En Slutning i de ovenantydede Retninger om Herkomst og Hjemstavn vil naturligvis ikke være berettiget, naar den kun kan blive draget fra saa løse Efterligninger, at disse blot kunne siges ligesom at røbe «Grundtypen», der gaar igennem det formentlige Forbillede, eller i det højeste kunne have afgivet «Motivet» til dem, som det flere Steder i Forhandlinger om vore Brakteater hedder. Mere tør man vistnok heller ikke lægge i de Udtryk, vor afdøde, store Numismatiker C. J. Thomsen for fire Decennier siden just i Anledning af Hove-Brakteaten brugte om den Gruppe Guldbrakteater, der her beskæftige os: «at de alle ere barbariske Nationers Efterligninger af byzantinske Kejseres Mønter, kan næppe betvivles» (S. 285). Det maa jeg dog erindre om, at Thomsen samtidigen baade bemærkede Revers-Fremstillingernes indbyrdes Ligheder, der «synes at antyde en beslægtet Oprindelse», og den Forskel i Skriftegnene, der optræder i deres Omskrifter, og som kunde synes at modsige Slægtskabet.

Ledet af begge disse Forhold, og ikke mindre af det ene end det andet, samt af de foregaaende Undersøgelser af alle vedkommende Brakteater, har jeg ikke kunnet erkende noget Spor af Nedstamning fra egentlig romerske eller byzantinske Kejsermønter.

Jeg kan derfor ikke undlade at henstille til mine Medforskere paa dette Gebet af vort Lands Oldtidshistorie, at rive sig for en kort Stund løs fra de traditionelle Forestillinger og da selvstændigen foretage de Sammenligninger, som her ere uundgaaelig nødvendige, og paa hvilke man Snese af Gange har paaberaabt sig, uden egentligen selv at have anstillet dem.

Under denne Sammenligning maa det derhos ikke tabes af Syne, at vi netop fra femte og sjette Aarhundrede, det Tidsrum man almindeligen tillægger de nordiske Brakteater, have fra



de chinesiske Rejsende igennem Nordindien paalidelige Vink om Præget af flere Mønter, som disse af Selvsyn kendte fra visse af de derværende buddhistiske Lande.

Ved Fremsættelsen af en mig selv saa nærliggende, men med Oldforskningens gængse Udtalelser om de Veje, vore Brakteater have fulgt, saa lidet stemmende Opfattelse af de her omhandlede norske og svenske Brakteaters rette Historie, skylder jeg Læserne ikke at lægge Skjul paa, at jeg unægteligen har en beslægtet Opfattelse af flere herhen hørende Forhold i den ældre Jernalder. Netop fra saadanne østlige Centra for dette Tidsrums græsk-klassiske (ikke romersk-klassiske) Kultur hidleder jeg den Paavirkning af et klassisk Kulturliv, der aabenbarer sig i mangfoldige af de Genstande, som fremkomme i Fundene fra vor ældre Jernalder og af vore Oldgranskere — nærmest vel af en gammel Vane, der brugte «romersk» for «klassisk» — tituleres endnu med Navnet romerske, endskønt det næppe vil falde vanskeligt at paavise deres østligere Udspring fra Lande omkring et baktrisk-skythisk Centrum<sup>1)</sup>, og for visse Grupper af dem ligeledes fra det sydøstlig-klassiske Centrum, Landene om det sorte Havs Nordkyst<sup>2)</sup>.

Heller ikke tør jeg her lade det ubemærket, at jeg ved den oven givne Fremstilling fuldt har været mig bevidst, at en Oldgranskning ved en uheldig eller mindre omhyggelig Sted- eller Tidfæstelse af selve Oldsagerne — selvfølgelig uden at

<sup>1)</sup> For til Forstaaelsen her kun at nævne et enkelt Exempel: Det bekendte Bronzehoved af en Gryf fra det store Viemosefund (jfr. Engelhardt, T. 4, fig. 1; smlgn. «Antiquités de la Russie Méridionale», figg. 214, 199 og 109, 66, 67, 43, 258.

<sup>2)</sup> Ligeledes her kun et enkelt Exempel til Forstaaelsen: de tre Glas-Skaale med de paamalede Figurer fra Varpeløv-Graven, som alle minde om Billeder fra Ligsalenes Udstyr i Katakomberne ved Kertsch (jfr. F. C. Herbst: «Varpeløvfundet», Aarb. 1865, T. I, II; smlgn. «Antiq. de la R. Mérid.», figg. 191—192, 195—196, 32—38.

ville det — let kan komme til at forrykke endog Hovedtrækkene af et os i Tid og Rum fjerntliggende Kulturliv og af dettes Bevægelser. Derfor kræver den en ikke ringe Agtpaagivenhed allerede ved Sted- og Tidfæstelsen af selve de romerske og græske Mindepenge, men naturligvis i en endnu højere Grad baade Agtpaagivenhed og Omtanke, naar man har at gøre med den meget talrige og forskelligartede Mønt- og Medaille-Gruppe, der bestaar af hvad man ofte noget lethændigt har ment at kunne mærke med Navnet: «Kopier» eller «Efterligninger» af denne eller hin bestemte Mønt eller Medaille, slaaet af en vest- eller østromersk Kejser.

Nu staar altsaa den sidste af de tre Guldrakteater tilbage, paa hvis Fremkomst af Grave i norsk Jordbund Professor Rygh havde særlig gjort os opmærksomme, navnlig den ældste bekendte af dem, «Gunheim-Saude-Mønten», funden i Nedre-Telemarken 1776, afbildet i Antiq. Atlas, T. I, fig. 5. Dens Præg og dettes Fremstillinger bleve i Texten til Atlasset (Aarb. 1855) af den daværende Bestyrer af Museet og store Møntkender C. J. Thomsen betragtede som «utvivlsomt laante af de tidlige byzantinske Kejsermynter» og i 1869 af Dr. O. Montelius («ældre Jernalder», S. 67) nærmere betegnede som «*probably of Honorius*» c. 400 (395—423); dog «icke fullt riktikt» tilføjede Dr. H. Hildebrand senere i sin «Svenska Folket under Hednatiden» 1872, S. 33/1. Hermed stemmer det, at Prof. Rygh samtidig (1872) søger den «virkelige Original til den» i en Mønt af Decentius (Cohen VI, Pl. X, 9) og anfører flere Grunde for at foretrække denne som Original fremfor det af Hildebrand antydede Præg af Keiser Procopius (365—66; Cohen VI, Pl. XV, 11).

Det er her ligeledes kun Reversbilledet paa denne Brakteat — en staaende Kriger med klassisk Hjelm paa Hovedet, Lansen i højre Arm og venstre Arms Haand let hvilende paa Ran-



den af det ved Foden stillede Skjold — der har ledet de ovennævnte tre Oldforskere til at antage som Forbillede for Brakteaten de citerede Kejsermønter af Honorius, Procopius og Decentius. Selv om man er af den Anskuelse, at Brakteaterne maa være frembragte i et uklassisk Land, altsaa skyldes saakaldte «Barbarer», er det mig ikke ret forstaaeligt, hvorfor der ubetinget maa forudsættes et klassisk Forbillede for dem, der maatte være kopieret eller efterlignet, og at Prægerne ikke evnede at bevæge sig uden dette. Men selv om en saadan Forudsætning hyldes, saa maa jeg her henlede Opmærksomheden paa, at der, efter min Opfattelse, i selve det Cohenske Værk foreligger Kejser-Mønter, hvis Præg i Enkelthederne turde findes endnu nærmere ved vor Brakteats end de citerede, f. Ex. Procops Pl. XV, 4 og Valentinianus II (392). Dog endnu nærmere staar Kejser Allectus's, slaet i London mellem 293—96 og saaledes i Stand til at give en ikke lidt forskellig Sted- og Tidfæstelse fra den, de øvrige nævnte Forbilleder pegede hen paa (sé «Numismatic Chronicle» Vol. VIII. New ser. «Blanca's Collection». Pl. V, fig. 9»; S. 28). Men uagtet disse større Tilnærmelser vil jeg her bestemt hævde, at en Revers, der gengiver et «Mars»- eller hellere endnu et «Ares»-Billede, ikke egner sig til uden videre at betegne Landet eller Tiden, hvorfra Mønten er, uden at tage Hensyn til, hvad den selv i øvrigt ved sin Indskrift udtaler, eller hvad Adversens Billeder og Indskrift dertil føje eller berigtige. M. H. t. Indskrifterne, da vise Skriftegnene paa denne og de foregaaende Brakteater, at det er en Selvskuffelse, naar man har slaet sig til Ro med den Betragtning, at de kunne være fremkomne ved en Række ukyndige og udannede Prægeres Mishandling af de romerske Initialer, der mentes at have været i de Forbilleder, man har villet tillægge dem. — Ved denne «Mishandling» maatte der da være sket det mærkelige, at der ved alle disse «Efterligninger af den romerske Indskrift» fremkommer bestemte og skarpe Skriftræk, der gentage sig

fra Brakteat til Brakteat, tydelig nok brugte som et Slags Alfabet, mindende om arianske og græske Bogstaver. Hertil kommer endnu, at der paa disse formentlige «Efterligninger» eller ikke vellykkede «Kopier» af Indskrifter slutter sig Indblandinger eller Tilføjelser af visse særegne Tegn i et større eller mindre Antal, hvilke ellers forefindes paa beslægtede Mønter fra Baktrien og hine østlige Egne, og paa disse ere de tolkede og konstaterede at være Taltegn, der angive Aaret for Møntens Udstødelse, regnet efter den udstødende Herskerstammes Regeringsaar. Saavidt jeg ved, har man ved Bestemmelsen af vore Brakteaters Hjemstavn aldrig taget disse to Forhold i deres Omskrifter med i Beregning.

At der ved disse Brakteaters Stedfæstelse saa sjelden — som Læserne ville have bemærket — synes at være taget Hensyn til Adversens Billeder, er ikke just uberettiget, da Fyrsternes eller Kejsernes Brystbilleder i Reglen gøre for meget det Indtryk, at de ere konventionelle eller Gentagelser fra tidligere Tidens Mønter og i alt Fald kun sjeldnere give noget for Udstæderens Personlighed eller for hans Udstyr karakteristisk. Undtagelser er der imidlertid, og for at nævne et Exempel, de Portrætligheder, vi saa ofte se fremhævede i de nordindiske Mønttrækker f. Ex. i Menander-Rækken. Dette fører os ganske naturligen til det Spørgsmaal, om Fyrstebillederne paa de to Adverser af den svenske og norske Brakteat, Figg. 37 og 38, virkelig ligne saameget romerske Kejserbilleder paa de klassiske Mønter, at de ikke maatte vække Tvivl imod sig som Repræsentanter for disse? Er det f. Ex. selve Haaret, eller er det en turkestansk «Kalot-Hue» der findes gengivet paa disse Brystbilleder (jfr. bl. a. Figg. 72—76 i «Sølvfundet ved Gundestrup» S. 97)?

---

Med de ovenstaaende Resultater som Udgangspunkt vil det naturligvis falde mig vanskeligt at naa til den Anskuelse, der ofte



af Oldforskere findes udtalt om den arkæologiske Interesse, vore Guldbrakteater have netop som formentlige Efterligninger af romerske Kejser-Mønter. Henviende til Rigsantikvar H. Hildebrands Fremstilling i de to oven citerede Skrifter mente ogsaa Prof. Rygh i Aakmynt-Afhandlingen S. 350, at det var med Føje, at H. deri havde fremhævet disse Efterligningers store arkæologiske Interesse i to Retninger. Først fordi de vare «Vidnesbyrd om de nordiske Landes Forbindelser med det romerske Rige i den Tid, hvorfra de skrive sig». Dernæst «ved det Forhold, hvori de staa til de nordiske meget omtalte og omstridte Guldbrakteater som Mellemlid mellem disse rent nordiske Smykker og de romerske Mønter og som Bidrag til Tydningen af Brakteaternes dunkle Forestillinger.»

Det sidstnævnte Led af den dobbelte Interesse for Arkæologien, som Dr. Hildebrand tillagde disse formentlige Efterligninger af Kejsermønter fra det romerske Rige, vil jeg tage først og give det en anden Indklædning. Som Resultat af Studier i forskellige Retninger af Danmarks og Nordens Fortid — og disse gaa nu igennem mange Decennier — vil jeg omvendt hævde, at intet har i den Grad plumret en klar Opfattelse af Brakteaterne og Betydningen af deres billedlige Fremstillinger som al den tankeløse Talen om en genetisk Sammenhæng mellem vore «nordiske Guldbrakteater» og romerske Kejsermønter, og navnlig de førstes Fremkomst af de sidste, som Resultat af en idelig og uafbrudt Ændring under ukyndige og ubehjælpsomme Metalarbejderes Hænder.

Hvad dernæst samme dobbelte Interesses første Led angaar, Vidnesbyrdet om de nordiske Landes Forbindelser med det romerske Rige i de Tider, da de formentlige Efterligninger fandt Sted, da mener jeg, efter de nævnte udstrakte Studier, og bestyrket ved de os nu foreliggende 5 Brakteater<sup>1)</sup>, at det

<sup>1)</sup> Til hvilke der i øvrigt slutte sig to andre Brakteater, der ikke af Prof. Rygh ere blevne direkte inddragne i Spørgsmaalet, men som begge

snarest maatte ændres til: Vidnesbyrd om jevnlige og omfattende Besøg fra de guldrige, gamle Riger i Nordindien, med græsk eller halvgræsk Kultur og det i flere Aarhundreder, medens fornemlig en lamaisk-buddhistisk eller en halv-iransk Religion var herskende i hine baktriske og halvskythiske Egne. Disse Ord om varige Besøg fra Østen ind i Skandinavien gælde, efter min Mening, ikke alene for Brakteaternes Tidsrum og Omraader, men ogsaa for den ældre Jernalder i Almindelighed, tildels ogsaa, dog med specielle Ændringer, for den yngre Jernalder. Nærmere at udtale mig herom paa dette Sted af Afhandlingen vil naturligvis være ubetimeligt, da denne endnu ikke er naaet midtvejs i sin Mønstring af Nordens Guldbrakteater og af de formentlig dertil hørende Paralleler fra buddhistiske Helligdomme.

Er denne min Opfattelse tilnærmelsesvis den rigtige, da turde det blive af en vis Betydning, at de fire her omtalte Guldbrakteater fra Norge og den med dem beslægtede fra Upsala-Eggen, ere fra Grave i de Dele af Skandinavien, hvor ogsaa vore Oldsagn om de asiatiske Asers Ankomst til Norden vare blevne saa vel opbevarede til senere Tider.

## VI.

En Scene fra **Garuda-Maaltiderne** paa vore Guldbrakteater og en beslægtet Scene paa et Basrelief i et indisk-buddhistisk Kloster i Bhaja.

(Hertil Textfigg. 39 og F<sup>2</sup>.)

Det var paa en **Garuda-Maaltidsplads**, at den Scene foregik, der ovenfor ligesom rakte os en Nøgle — om denne

---

maa siges utvivlsomt at pege i samme Retning. Den ene er bestemt fra Norge, funden i Jorden under Alteret i en gammel Trækirke i Guldbrandsdalen (afbildet i Antiq. Atl., fig. 73), minder om sassanidiske Møntpræg. Den anden (afb. i Antiq. Atl., fig. 16) angives som uden Tvivl funden i Norden og har et Præg, stemmende med Tunalunds, Hove- og Midt-Mjelde-Brakteatens.



var den fuldt rigtige, hvad jeg antager, eller kun én, der passede til Oplukkelsen, derom maa Fremtiden belære os, men i hvert Fald blev den — Nøgle til Forstaaelse af flere billedlige Fremstillinger paa de Guldrakteater, der vare Genstand for de to sidste, under IV og V, givne Meddelelser. Det falder derfor ret heldigt, at der paa en anden Guldrakteat er opbevaret os en Scene af noget lignende Art og i det mindste imellem beslægtede Dæmoner; thi denne kan jeg nu her medtage til en passende Afslutning paa den Cyklus af Meddelelser til Brakteatfænomenets Forstaaelse, der nærmest havde at tage Sigte paa de tre Billeder af Mennesker og Dyr, som Brakteatprægerne havde saa at sige givet fast Stæde i Sceneriet paa Midtfeltet af de egentlige «nordiske Brakteater». At disse udgøre Hovedtypen af vore Guldrakteater og i Antal af Særtyper ere de mest overvejende, vil erindres; det var jo netop i Sammenspillet mellem de i Sceneriet dér agerende tre Billeder, vi hidtil stode saa uforstaaende.

En Scene paa Garuda-Dæmonens Maaltidsplads antager jeg nemlig at være fremstillet paa en anelig Guldrakteat fra Heide i Ditmarsken, funden i 1817 og afbildet flere Gange; saaledes foruden i Ant. Atlas (XI, fig. 219) ogsaa i G. Stephens' II. 600 og Hdb. no. 16 og i R. Hennings «Die deutschen Runendenkmäler» Tab. IV, fig. 17. Strassb. 1889.

Naar man paa omstaaende Figur 39, der er laant fra førstnævnte Kilde, roligere søger at udrede Sammenhængen af de mellem og om hinanden fremstillede Krop-Dele af menneskelige eller halvmenneskelige Skikkelser, vil man uden Vanskelighed blive var, at der midt i dette Virvar viser sig Arme og Ben af en Mand, som baade synes løsrevne fra hinanden og fra uformelig blevne Dele af sammes Hoved. Oven over disse sidste genkender man dog Rester af et Hoved- og Haardække af de Former, der saa ofte forekomme paa vore Brakteatbilleder. At disse Rester maa anses for at hidrøre fra en

Personlighed af nogen Anseelse, tør man vel slutte af de flere Ringe om Haandleddene.

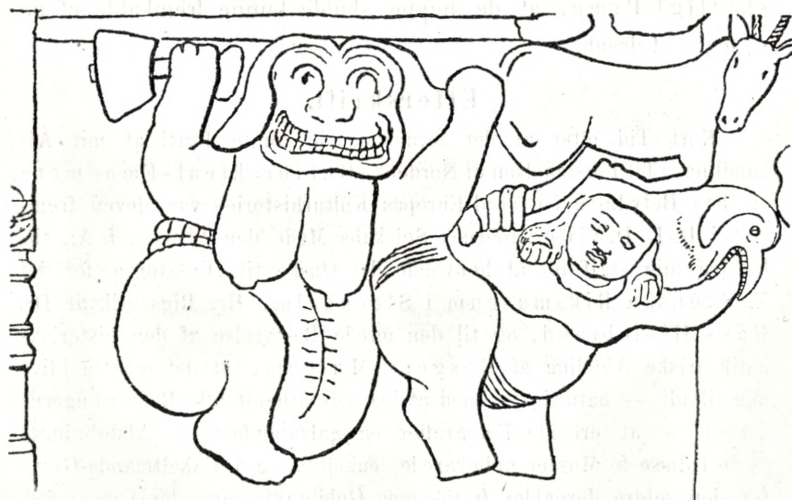


Fig. 39.

I en Halvkreds, der omgiver disse løsrevne Partier af en Mand, ser man dernæst til begge Sider, at en Forkrop rager frem af de to dæmonagtige Skikkelser, der have sønderrevet Offeret. Begge have Forlemmer, der meget ligne et Menneskes, men et Hoved, hvis Ansigtsparti er uddannet til et Næb, der minder om Rovfuglenes og dermed ogsaa om Garuda-Hovedet. Dæmonen til venstre har endogsaa øreformig opstaaende Fjer paa Hovedet og erindrer saa meget mere om enkelte af Brakteaternes Fugle- (Garuda-) Skikkelser. Den er formodentlig ogsaa Hovedmanden i Scenen paa Pladsen, enten saa de tydelige Haandledsringe skulle betegne den som «Fyrsten» eller som hans «Kvinde». Den anden Dæmon har i alt Fald ikke dette Udmærkelsestegn eller Pynt.

Fastholde vi nu et Øjeblik i Tanken denne Brakteat-Scene og sammenligne dermed Scenen i det Basrelief fra Klostret i Bhaja (Fergussons and Burgess «Cave Temples of India» Pl. XCVIII), som gengives i nedenstaaende Billede, Fig. F<sup>2</sup>, saa synes vi for saa vidt at have et dertil svarende Modstykke, som den af et Søjleparti begrænsede Tempelvæg just viser os



Fig. F<sup>2</sup>.

et Par Dæmonvæsener, Mand og Kvinde, angrebne af en mægtigere Dæmon i Garuda-agtig Skikkelse — at dømme efter de os synlige Partier af denne: Forkroppen, Hovedet med det kraftige Næb og de antydede Ørentoppe. Den synes allerede at have slugt Mandens Haand og være ifærd med at plukke Kødet af hans Arm, medens hans fra Kunstnerens Side saa langt kraftigere fremstillede Kvinde truer med sin plumpe Skaftøxe at ville sætte sig til Modværge. Basreliefet turde i det mindste sætte Betragteren i en nogenlunde rigtig Stemning til at fatte Brakteatbilledet.

Dette har vel en Paaskrift i Runer, men uheldigvis af den Art, der af flere Grunde ikke kan give os nogen umiddelbar Forstaaelse af Runeskriftens Mening. Skriften dannes af de tre Runestave for *a*, *l*, *u*, og dette *alu* anses vistnok rigtigheden for et Slags Udraab, der uvilkaarligen burde lyde ved Beskuelsen af visse Billeder og Scener som et «Guderne skytte os!» eller et «bevares!», selv om det synes, at de Brakteater, der bære Paaskriften alene *o*: uden al Forbindelse med mindre eller længere Tilføjelser, forekomme os at have et saa for-

skelligt Præg, at de neppe skulde kunne fremkalde et og samme Udraab.

(Bliver fortsat i et følgende Hæfte.)

### Efterskrift.

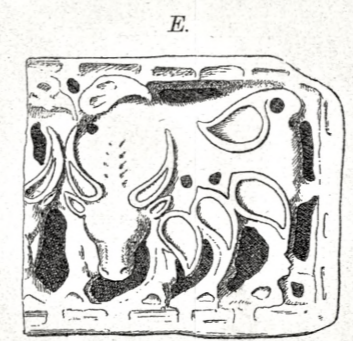
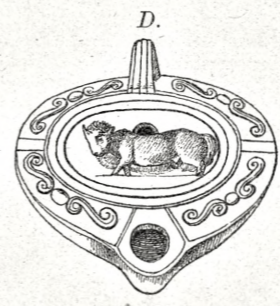
Kort Tid efter at det foranstaaende første Parti af min Afhandling «Til Forstaaelsen af Nordens «Guldbrakteat-Fænomen» og dets Betydning for Nord-Europas Kulturhistorie» var bleven fremlagt i D. K. D. Videnskabernes Selskabs Møde den 11. Dec. f. A., tillod jeg mig skriftligt at henvende det Ønske til Direktøren for det K. Svenska Riksmuseum i Stockholm, Hr. Rigsantikvar Dr. Hans Hildebrand, og til den ærede Bestyrelse af den historisk-antikvariske Afdeling af Bergens Museum, at det maatte blive mig tilladt — naturligvis imod at jeg selv afholdt alle Bekostningerne derved — at erholde Fotografier og galvanoplastiske Afstøbninger af de i disse to Museer opbevarede, enkeltvis og i Enkeltmands-Grave fra den ældre Jernalder fremkomne Guldbrakteater, der have været Genstand for Drøftelse paa de foregaaende Blade.

Det er mig nu en særlig Tilfredsstillelse allerede i denne Efterskrift at kunne tilføje, at med samme velvillige Imødekommen, som der blev mig til Del fra Christiania-Museets Side m. H. t. «Aak-Mønten» eller «Aak-Brakteaten» (se S. 62), er der nu ogsaa fra Bestyrelserne af begge de ovennævnte Museer givet mig Løfte om at erholde de ønskede Fotografier og Afstøbninger, saasart det bliver muligt at tilvejebringe saadanne.

Takket være denne Imødekommen og Velvillie haaber jeg altsaa i en ikke fjern Fremtid at blive i Stand til at offentliggøre saa autentiske og naturtro Billeder af denne Række gyldne Arkivstykker til vor Oldtidshistorie, at de, ved at forelægges til nærmere Bedømmelse af en Kreds af Videnskabsmænd i Europa, der ikke alene ere særlig fortrolige med den baktriske, parthiske og skytiske Numismatik men ogsaa indviede i Tolkingen af den meget forskellige, men heldigvis saa ofte *bilingve* Indskrift paa disse Egenes Mønter og Mindpenge, skulle give os megen Klarhed m. H. t. de Hovedspørgsmaal, der ere knyttede til dem. Disse ere for Øjeblikket, efter min Mening, paa den ene Side især: Tidsrummet, hvori og paa den anden Side: Egnene i Asien, hvorfra disse Bærere af ældre Jernalders Kultur trængte ind i Skandinavien og Danmark.

11. Februar 1897.











24.



25.



26.



27.



31.



33.



28.



M.



29.



32.



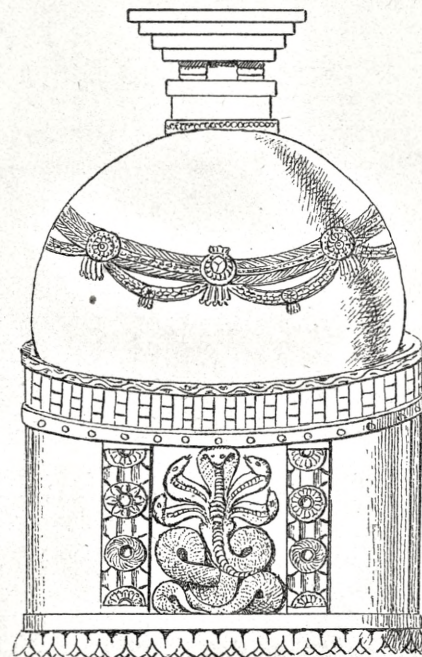
S.



N.



O.



30.



Q.



R.



P.



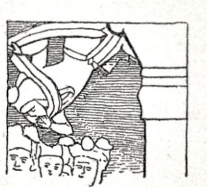
T.



U.



V.





35.



34.



36.



37 a.



38 a.



X.



Z.



Y.



37 b.



38 b.



B².



2/1

Ø.

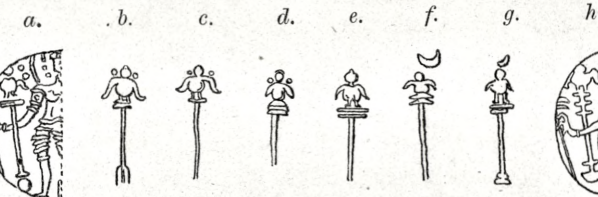


2/1

A².



2/1



C².



D².



E².

